

1546

83
L-57

2011

2003

83-3

Վ-57

371

ԷՐԵՍՏ ՅՈՒՆ ՎԻՂԳԵՆՔՐՈՒՄ

ԼԱՒԴԻԱՅԻ ԱՅԳՈՒՄ

ԱՒԵՆԴՈՒԹԻՒՆ

Թարգմանեց

Տաճատ քահ. Մարաղեան

(Արտատպած „Նոր-Դար“ ամսօրեայ թերթից)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Մ. Շարանձի, Նիկոյ. փ. տ. 21

1898

«ԱՍ» հասցիք ստիպել հրատարակել
Օքսբոյ Ա. Գալուստի անվամբ

83-3

ԷՐԵՎԱՆ ԳՈՆ-ՎԻԼԳԵՆՆԵՐՈՒԽ

Կ-57 ԱԿ

Քարտիկ

ԿԼԱՒԴԻԱՅԻ ԱՅԳՈՒՄ

Օքսբոյ

ԱՐԱՆԳՈՒԹՒՐՆ

Թ ա ր գ մ ա ն ե ց

Տաճատ քահանայ Մարտիկան

1002
6030

(Արտատպում «Նոր-Կար» ամենօրեայ թերթեց)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Մ. Շարամեհի, Նիկոլ. փ. տ. 21

1898

Ա.

Վերջապէս գիշերը սպտեց արար աշխարհը և ամեն ինչ հանդարտուեց հաովմում:

Օգոստոսեան տար ու անուշահոտ գիշերն այլևս չիջաւ եօթըլրեան քաղաքի վրայ... օգոստեան գիշերն այլևս այդ սարսափներով լի քաղաքում վկայ չեղաւ աւելի մեծ սարսափների:

Եթէ այդ գիշերուան նախընթաց երեկոյեան որ և է ճանապարհորդ Փլամինեան ճանապարհով, հիւսիսային կողմից, մօտենար քաղաքին և անցնէր Փլամինեան կամուրջով, այժմեան Ponte Molle-ը, նա սարսափահար ու արձանացած կանգ կառնէր արիւնը երակների մէջ սառեցնող այն սարսափելի ձայների ազդեցութիւնից, որոնք հասնում էին Տիբրոսի միւս ափից, Ներոնի այգիներից — այնտեղից՝ ուր այժմ կանգնած է Ս. Պետրոսի եկեղեցին և Վատիկանի շինութիւնը:

Քաղաքի ծառերի թանձր թաւուտից բարձրացած զօրեղ լոյսը ներկել էր երկինքը դեղնակարմրագոյն փայլով:

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 16 Мая 1898 г.

— Մի՞թէ դարձեալ հրդեհ կայ հոռովում...
Մի՞թէ...

Ամբողջ Իտալիայում, դեռ ևս խօսակցութեան նիւթն այն սարսափելի հրդեհն էր, որ քանի մի շաբաթ առաջ դատարկեց յաւիտենական քաղաքը — աշխարհի մայրաքաղաքը:

Հրդեհի մասին խօսողները կիսաձայն աւելացնում էին. — Ասում են, հրդեհել են... և զիտէք ո՞վ է արել... Կայսրն ինքը... Այո, նա ինքն է հրդեհել հոռովը: Նա այդ ժամանակ նուագարանը ձեռքին կանգնած էր Պալատինեան Բլրակի պալատի պատի վրայ և այն միջոցին, երբ հրային ծովը շռուաշում էր նրա ոտքերի տակ, նուագարանի լարերի ձայնակցութեամբ Տրովագայի հրդեհն էր երգում...»:

Մի՞թէ դարձեալ նմանօրինակ մի բան է կատարում:

Ըստ երևոյթին ոչ:

Բոցը մի տեղից միւս տեղ չէ փախչում, այլ զոհարանների կամ ջահերի բոցերի նման, հանդարտ բարձրանում է սիւնաձև դէպի երկինք:

Բայց ահա, արևմտեան կողմից մի քամու հոսանք, բոցեղէն սիւնը դէպի արևելք բշեց... դէպի մեր ճանապարհորդը:

— Այո, անշուշտ հանդէս է կատարում...

ձիւթի հոտ է փչում և մի ինչ որ սուր... այն, կարծես այրուած ու ածխացած մսի հոտ... հաւանական է, որ զոհացու կենդանիներ են զոհուում և այրւում, ասաց ճանապարհորդն ինքն իրան:

Եւ ահա դարձեալ լուեցաւ մի ինչ որ սարսափելի ձայն. մի, թէև հեռուից հասնող, բայց մարդու արիւնը երակներում սառեցնող ձայն: Դա ոչ մոնշիւն էր և ոչ ողբ ու կոծի ձայն... Արդեօք դա վայրենի գաղանների ու նալու ձայն չէր: Ո՛չ, դա ամբօխի ոռնալու ձայն էր. այն, անթիւ քանակութեամբ հաւաքուած հանդիսատեսների ձայն, որոնց այն հանդէսը արբեցրել ու դազանացրել էր և արիւն արբութեան ու աւերելու ցանկութեան գազաթնակէտին հասցրել: Այդ մոնշիւնը կարծես դուրս էր գալիս այն կատաղի ու անմիտ ամբօխից, որին յանկարծակի արձակում են դէպի ազատութիւն...

—

Փլամինիան դռնից (այժմեան lorta de Porolo) սկսում էր մի փողոց, որ ուղղակի քաղաք էր տանում, և արդէն Via Late ի (այժմեան Կորսօյի) վրայ, արդէն երևում էին ամայացնող հրդեհի հետքերը:

Աւերակ տներ յաճախած կոճերը կմախք-

ների նման դէպի երկինք էին ցցել իրենց գլուխները: Թէև տուն ու տեղից զրկուածներին ապաստանելու համար վրաններ էին խրփուած և ժամանակաւոր փայտեայ տնակներ շինուած, բայց ոչ վրաններում և ոչ էլ փայտեայ տնակներում մարդ չէր երևում: Ամբողջ Հռովմը այնտեղ էր, Տիրբոսի միւս ափը... Հիւր էր Ներոնին:

Նա իւր հպատակների համար մի այնպիսի հանդէս էր պատրաստել, որպիսին դեռ չէր եղել Հռովմում Ռոմուլոսի և Ռենոսի օրից:

Մեր ճանապարհորդն էլ դիմեց դէպի աջ, անցաւ լայն ու նեղ փողոցների լաբիրինթոսից և մօտեցաւ Տիրբոսի դետեղրին: Նա տեղ հասնելուն պէս, իւր աչքերին ներկայացող տեսարանի ազդեցութեան տակ շփոթուած՝ արձանացաւ: Pons Triumphalis կամուրջի վրայ, որ գրեթէ այժմեան «Հրեշտակի կամուրջի» տեղն է, ժողովրդի ահագին բազմութիւն էր խռնուած: Եւ այդ բազմութեան գլխների վրայ մերկ Նու միդիացիներն իրենց խլացնող աղաղակներով, ճօճում էին ձեռքներին բռնած բոցակիզուող ջահերը .. Յանկարծ լսուեցաւ ձիերի սմբակների ու անիւների ձայն և կամուրջի վրայ գուրսեկաւ մի կառք և սկսեց ամբոխը ճեղքելով առաջ գլորուել...

Այդ մի բաց կառք էր, նման կրկէսներում գործադրուող կառքերի: Նրա անիւների ու մնացեալ մասի ամբողջ շէնքը միասլաղաղ ոսկուց էր... կառքին լծուած էին ութն հատ (երկկարգ) ձիւնափայլ ձիեր...

Չիերը վարող կառավարի մօտ մի մարդ էր կանգնած, որին հաւարուած ու իրար հրող ամբոխը տեսնելուն պէս՝ երեսի վրայ ընկաւ և մի մարդ դարձած սկսեց բացականչել զմայլուած...

—Ave *) Caesar! Nero! Nero!

Այն, դա Ներոնն էր, հանդիսատէրը:

Կառքին լծուած առաջին շորս ձիերը, ամբոխի աղաղակներից վախենալով, առաջին ոտքերը դէպի վեր բարձրացրին ու սկսեցին յետ յետ դնալ. կառքը մի բոսէ կանգ առաւ այնպէս, որ շատ պարզ կարելի էր տեսնել կայսեր գէմբը: Նա կանգնած էր կառքի մէջ ուղիղ, գլուխը դէպի վեր բարձրացրած:

Նա հագել էր նուրբ կիսաթափանցիկ կլետորից պատրաստուած ճերմակ ու թեթեւ հագուստ. ուտերին ձգել էր կարմրագոյն ոսկեթել կարով կիսածիրանի. մտեղ թևերը մինչև ուտերը մերկ էին... Նա բռնել էր ձեռքին նուա-

*) Աեցցէ՛ Ներոն կայսրը:

գարանը ճիշտ այնպէս, ինչպէս բռնում են իրար հետ բաս մտնող հրապարակական երգիչները... Նրա սև ու դանդուր մազերը հագցրած էին թանկագին քարերով զարդարուած ութն հատ սրածայր ատամներ ունեցող սսկեայ օղակի մէջ... Եւ առաջին անգամ նայողը կրկարծէր թէ նրա գլուխը սրածայր տէգերով է շրջապատուած . .

Յոցերի կարմիր լոյսն ընկել էր կայսեր գէմբին. երևում էր որ շրջապատող լծուխն ու կիսայրեալ ածխի նուրբ գոլորշին նրա համար ամենացանկալի, ամենակենսատու մթնոլորտն էին կազմում: Համարեա թէ նրա մի ժամանակ համակրելի և գեղեցիկ, իսկ այժմ արբեցութիւնից ու անառակութիւնից ուռած ու թմրած գէմբի վրայ՝ ժպիտ էր խաղում...

Եւ այդ ժպիտը ոչ թէ գէպի թողի մէջ թաթախուած ամբոխն ուղղուած արհամարհական կամ համակրելի ինքնաբաւական ժպիտ էր... այլ մի այնպիսի ժպիտ, որ ուղղում է մի հեշտասէր լաւ ճաշելուց յետոյ, կամ մի գեղարուեստասէր լաւ ներկայացում և կամ լաւ պատկեր տեսնելուց յետոյ: Նրա ձախ ձեռքի մատները մեղմ կերպով շարժում էին քնարի լարերը... Ներսնն իրեն բազաւոր էր համարում:

Ո՛հ, ինչպէս սիրում են իրեն հոռոմայե-

ցիները... ինչպէ՛ս զմայլում են... Ամեն մի խօսք, խստութիւն և հայեացք ասում են, որ ինքը մեծ մարդ է, կիսաստուած է... որ ինքը աստուած է...

Թէև նրա ուռած գէմբի ստորին մասի վրայ խաղում էր ժպիտը և հրդեհի կարմրափայլ լոյսը կարմրագունել էր նրա տժգոյն և թառամած այտերը, սակայն նրա ուռուցիկ, մեռած ու անշարժ աչքերը՝ միանգամայն հակապատկերն էին ներկայացնում... Այդ աչքերի մէջ նշմարում էր մի ինչ որ դատարկութիւն... Չկար նրանց մէջ ոչ ժպիտների, ոչ կենդանութեան և ոչ որևէ բանի զգալու ընդունակութիւն:

Արժէր գոնէ մի անգամ տեսնել այդ աչքերը, որպէսզի հասկացուէր, որ ամբողջ հովմայեցի ժողովուրդը, ժամանակի ամբողջ աշխարհը, հոգով ու մարմնով գտնուում էր մի այդպիսի տխմար ու անմիտ անձի իշխանութեան տակ...

Նումիդիացիների գօրեղ բռունցքները վախեցած ձիերին կարգի բերին. կաւրն առաջ սլացաւ ու կայծակի արագութեամբ անյայտացաւ Պալատինեան բլուրը տանող մութ փողոցներում: Հանդիսատէրը թողեց հանդէսն ու գնաց, երևի տեսնելով որ ամեն ինչ հասել էր

իւր Նեոակէտին, մօտեցել էր իւր վախճանին...

Դեռ կայսեր կառքը հաղիւ էր թագնուել, որ կամուրջի յատակը դլրդած ծանր ու շափաւոր քայլերի տակ: Նորից երևաց ջահերի լոյսը... ներկայացաւ մի նոր տեսարան: Այդ Ներոնի այգիներից գուրս եկած թիկնապահներին գունդն էր, որ նոյնպէս Պալատինեան բլուրն էր գնում: Այնտեղ էր գտնուում Ներոնի գորանոցը, ուր նա պահում էր իւր համար պալատ և պալատականներ:

Այդ թիկնապահները նշանակուում էին գերմաններից: Ներոնն աւելի յարմար էր համարում շրջապատել իրեն վարձկան գերմաններով, քան պրէտորիաններով:

Այդպէս աւելի ապահով էր զգում իրեն:

Պրէտորիանների մէջ ոչ սակաւ գտնուում էին նաև տեղացիներից — քաղաքացիներից: Այդ գորաբանակի կարգերը լրացուում էին գլխաւորապէս հռովմայեցի բնակիչներով: Այն ժամանակները հռովմը նման էր մի ծովի, որ ամեն քամու ազդեցութիւնից խռովուում և ալէկոծուում է... Այսօր փոշու մէջ թաթախուած հռովմայեցին սիրում ու աստուածացնում էր նրան — Ներոնին, բայց վաղը կարող էր բոլորովին ու-

րիչ բան անել: Վաղուց չէր որ այս բանը պատահեցաւ: Երբ հռովմում լուր տարածուեց թէ ինքը կայսրն էր ժողովրդի գլխին հրդեհել քաղաքը, գիտէր թէ ինչպիսի դայրոյթի և վրէժխնդրութեան ազդակներ բարձրացան Պալատինում և ինչ կարող էր պատահել, եթէ որ վերջապէս չըլայտնուէր թէ սրոնք էին այն անազնիւները, որ այդպիսի անլսելի շարագործութիւն կատարեցին:

Բայց Գերմաններն այդպէս չէին:

Նրանք ոչ բնոյթի փոփոխութիւն սնէին, ոչ յամառութիւն... մինչև անդամ սեպհական կամք էլ չունէին: Նրանք իրենց կայսեր, իրենց հրամայողի վրայ նայում էին այնպիսի անսահման հլու հպատակութեամբ, որպիսին ունենում են Ալպեան լեռների միւս կողմից բերուած մեծ ու բրդոտ շները՝ դէպի իրենց տէրերը:

Այս էր պատճառը, որ կայսրն առանց գերման թիկնապահների պալատից գուրս և ոչ մի քայլ չէր անում: Եւ այդ հեշտասէրը թէև իւր մատի շարժումով կարող էր նրանց ամենքին էլ կառավարել, թէև իւր մի ձեռքով կարող էր տպակու նման վշրել այդ հսկաններից որևէ մինին... Թէև վերջապէս իւր մի հրամանով կարող էր պարտաւորեցնել նրանց

հարկաւոր դէպքում լեռնային գետակի արագութեամբ յարձակուել հռովմայեցիների վրայ... Բայց շնորհիւ իւր վախկոտութեան, փափկութեան և հեշտասիրութեան, ամեն անգամ, երբ այդ լուակայ հսկաները հաւարւում էին նրա շուրջը նրան պահպանելու համար՝ ակամայ սոսկում էր...

Ջահերի լոյսի տակ այս հսկաների խմբի երևալը աւելի դիւթեց հռովմայեցիներին, որոնք բերանը բաց և աչքերը չռած՝ նայում էին նրանց:

Զօրաբանակի առաջից գնում էին երկու զօրավարներ. նրանց շուրջը լիզելով թռչկոտում էին իրենց բրդոտ շները, որոնցից նըրանք երբէք չէին բաժանւում:

Գերմանները զինուած էին ոչ թէ հռովմայեցի զինուորների նման կարճ թրերով, այլ կողքերից կախուած երկար ու ծանրապատեան զէնքերով, որոնք իւրարանջիւր քայլափոխին անազին աղմուկ ու ձայներ էին արձակում:

Աւելի դիւթականը նրանց հագուստն էր, որ հռովմէական զինուածքի ու գերմանական ազգային հագուստի մի խառնուրդ էր ներկայացնում:

Ամենքն էլ հագնուած էին հռովմէական կիսաբաճկոն, միայն աւելի պայծառ ասեղնա-

գործած և թանկագին բարերով զարդարուած, որպէս վայել էր Ներսնի թիկնապահներին: Գլխերին փոխանակ հռովմէական հասարակ սաղաւարտների, կրում էին Իտալիայում հազիւ յայտնի պագանների գլուխներ. օրինակ արջերի, գայլերի, ցուլերի և եղների... Այդ կենդանիների գլխներին երևում էին անազին եղջիւրներ և բաց բերանների մէջ փռուած էին սոսկալի ատամներ: Այդ զինուորներից մի բանիսն էլ գլխներին արծուի փետուրներն էին կրում և այդ փետուրներն այնպէս խիտ էին տնկուած, որ կարծես շարժուող թփեր լինէին: Բայց ամենքն էլ միանման երկար, չէկ, համարեա գեղնագոյն մազեր ունէին, որոնք զբլխի զարդերի տակից գանգուրներով ընկած էին գէմքերի վրայ:

Սևահեր հռովմայեցիները սրպիսի հետաքրքրութեամբ էին նայում այդ շտեմնուած և առասպելական մազերին... Ի՞նչ լաւ կը լինէր շօշափել ու շփել այդ մազերը, որ կարելի լինէր համոզուել, որ այդպիսի մազեր յիրաւի կարող են աճել մարդկային գանգի վրայ:

Բայց ինչպէս շօշափել այդ մարդկանց, մի այդպիսի վայրենի ու սոսկալի մարդկանց որոնք ոչնչով չէին նմանում հռովմայեցիներին...

Եւ ի՞նչպիսի աչքեր... կապոյտ, մոխրա-

գոյն... կանաչ... Գրեթէ անկարելի էր գոյնը որոշել, միայն հաստատն այն էր, որ հռովմայեցիներին աչքերի նման սև չէին... և նրանց հայեացքների մէջ, որ թեթևակի ուղղուած էին ամբոխի վրայ, մի ինչ որ սարսափելի արտայայտութիւն կար: Նրանց այտերի ու ծնոտների վրայ թանձր անտառի նման բուսած մօրուքները լայն ալիքներով իջնում էին նրանց կրծքերի վրայ: Համարեա այդպէս էր մեծամասնութիւնը, միայն կային և անմօրուքներ, որոնք հաւանականաբար դեռ մանկահասակ էին:

Այգալիսի անմօրուքներից մինը, որ խիստ գեղեցիկ ու վայելչակազմ էր, գնում էր առաջին կարգում երկու գորավարների յետևից: Բոլոր կանանց զմայլուած հայեացքները ակամայից նրա վրայ էին ուղղուած: Նա ոչ մի կողմ չէր նայում, գերմանների դէմքին յատուկ մըտազրազութիւնը նրա մէջ գրեթէ թախծի էր փոխուած: Նրա անշարժ աչքերն ուղղուած էին դէպի առաջ, դէպի հեռուն, կարծես նա ներկայացնում էր իւր առաջ մի պատկեր, որ ոչ մի ընդհանուր կապ չունէր շրջապատողների հետ:

Իւր հայրենիքն էր յիշում արդեօք, որ տարածուած էր Ալպեան լեռների միւս կողմը, թէ անտառները... գուցէ և յիշում էր իւր նը-

ման շիկահեր, իւր լեզուով խօսող մարդկանց... Ո՛չ: Աւելի շուտ կարելի էր կարծել, որ նրա ճակատը կնճռում է մի ինչ որ մթին պատկեր... մի ինչ որ յիշողութիւն այն մասին, որ նա ապրեց աչքով տեսնելու կայսեր պատրաստած հանգէսը, մասնակցելու այն հանդիսին որպէս թիկնապահ... Այն, թերևս նրա առաջ ներկայացաւ այն պատկերը, որից նա չէր կամենում հեռանալ, և որի համար համոզուած էր որ չի ձգի իրեն մինչև մահ...

Զօրաբանակը կայսեր կառքի նման անցաւ կամբջով, և աներևոյթացաւ Պալատինա տաճարի մոտ ժողովների լաբիրինթոսի մէջ:

Գրանից յետոյ ժողովրդականները նախ փոքրամասնութեամբ և ապա ամբողջ խմբերով քաշուեցան իրենց տները, վրաններն ու փայտեայ անակները:

Մեծամասնութիւնը իրար վրայ յենուած, գնում էր օրօրուելով ու սայթաքելով: Միրանիտներին մինչև անգամ հազիւ էին երկու երեք մարդով քարշ տալիս: Օղը լի էր հազարաւոր մարդկանց ազալակներով ու հառաչանքներով:

Շատերի լեզուները կապ էին ընկնում... ինչպէս երևում էր Ներոնն իրեն հանդէսը յար-

գող հիւրերի համար գինի չէր խնայել: Եւ յի-
րաւի, կային գինու լճակներ, որոնք ամբողջօ-
վին դատարկուած էին: Բոլոր խօսակցութեանց
ժամանակ միայն մի անուն էր լուում — «Ներոն»:

Թմրած գլխների մէջ միմիայն մի միտք կար
բնակալած — «Ներոն»:

Ներոն, հռովմայեցիների բարեկամ և յան-
ցադործների պատժող... Ներոն-արուեստա-
գէտ...

Ներոն — աստուած...

Նա պատժեց անազնիւ հրձիգներին, մար-
դասպաններին ու շարագործներին...

Պատժեց չորպէս հարկն էր, հիմնաւորա-
պէս, որպէս զի այլոց ցանկութիւնն էլ ոչնչաց-
նէ: Նա, որ հրդեհում է՝ կրակով պիտի մեռնի
— այս էր նրա նշանաբանը:

Ի՞նչ անենք որ փոքրոգիները կամենում
են համոզել, որ պատիժը չափազանց սարսա-
փելի էր: Կարծես թէ մի այդպիսի յանցագոր-
ծութեան համար մի ուրիշ աւելի յարմար պա-
տիժ կարող էր գոյութիւն ունենալ: Ի՞նչ անենք
որ ասում են, թէ, շատերը փախել են վախից
ու մինչև անգամ ուշաթափուել են: Խիստ հիա-
նալի տեսարան էր: Ներոնն իրաւունք ունէր և
խելօք էլ վարուեց:

Երբ հարկաւոր էր հետարրբրուել թէ ո՞վ

հրդեհեց հռովմը, այն ժամանակ ուր էին կո-
րած փիլիսոփաներն իրենց փառաւոր իմաստու-
թեամբ: Ինչ արաւ Պրէտորիանների պրէֆէկտ
հաստիկ ու ծոյլ Բուրբը, որի պարտքն էր հո-
գալ քաղաքի ապահովութեան վրայ: Նա ի՞նչ
արաւ:

Ոչինչ:

— «Կրակն սկսուել է ձիթի ամբարներից»
— ահա այն բոլորը, ինչ որ նա կարողացաւ
ասել: Ահա և նրա բոլոր իմաստութիւնը...
Սրանչէլի իմաստութիւն... կարծես թէ ձէթն
ինքն իրեն կարող էր այրուել:

Այս ուղղակի հրձիգութիւն էր և այս երե-
խան անգամ կրհասկանայ: Այն: Բայց ո՞վ էր
հրդեհողը... Ներոնն ինքը չէր արդեօք... Ո՞ր-
պիսի ստորութիւն... Այդ անպատշաճ լուրը
սենատորները թուցրին և հասկանալի է թէ
ինչի... Բայց ամեն որ էլ զիտէ, որ նրանք
ատում են Ներոնին... Անշուշտ նրանք կրտու-
ժեն իրենց ատելութեան համար...

Եւ այսպէս, ոչ ոք ոչինչ չգիտէր, մինչև
որ ինքը կայսրը գործի ձեռնամուխ չեղաւ:
Միայն յետոյ պարզուեցաւ ամեն բան, յետոյ
բացուեցան ամենքի աչքերն ու հասկացան, որ
քրիստոնեաներն են հրդեհել քաղաքը... Եւ ի՞նչ-
պէս որ առաջ այդ բանը ոչ որի մտքից ան-

10509

ցաւ... Միայն ներոնը... այն նա... նա ամեն-
քից էլ խելօր է...

Քրիստոնեաներ...

Այս անունը վաղուց էր յայտնի հռովմոսւմ,
բայց ոչ որ չէր հետաքրքրուում... Եւ միթէ
արժէր այդ յայտնի ցնորուած մարդկանցով
զբաղուել... Չատ շատ կարելի էր նրանց վը-
րայ ծիծաղել...

Դրանք դաւանում էին մի ինչ որ կրօնա-
կան աղանդ, որի նմանները առանց այն էլ
քիչ չեն հռովմոսւմ: Եւ ի հարկէ Հրէաստանից
եկած, որովհետեւ բոլոր աղանդներն այնտեղից
են գալիս: Սկզբում նրանց հրէաների տեղ ըն-
դունեցին, բայց հրէաները յայտնեցին, որ ոչ
մի ընդհանուր կապ չունին քրիստոնեաների հետ:

Չատ պեղեցիկ: Նշանակում է դրանք հրէաներ
չէին, այլ իրենց տեսակում յայտնի յիմարներ...

Այն ամենն, ինչ որ մինչև օրս կարելի էր
լսել նրանց սկզբնաւորութեան, նրանց հաւա-
տի և նրանց կեանքի մասին, այնպէս ծիծա-
ղելի և անմիտ բաներ էին, որ ոչ մի խելացի
հռովմայեցու չէր կարող վախեցնել:

Երուսաղէմի հրէական ուսումնարաններում
երևեցաւ մի ինչ որ Մարդ ¹⁾, հասարակ ծա-

¹⁾ Յիսուսի Քրիստոսի մասին է խօսքը: Ծ. Թ.

գումից, Հրէաստանի մի խուլ անկիւնից— [Թեր-
ևս Նաղարէթ քաղաքից և յանկարծ յայտնեց,
որ այս աշխարհի կեանքի եղանակը միանգա-
մայն անպէտք է և թէ այն աստուածները, ո-
րոնց հաւատում էին մարդիկ սուտ են: Չատ
հասկանալի է, որ նրան ամեն տեղ ծաղրեցին
ու ամեն տեղից դուրս վռնեցին:

Այն ժամանակ նա անապատ գնաց, որ-
տեղ աւելի յարմար էր քարոզել, որովհետեւ
այնտեղ նրա հետ ոչ ոք չէր կարող վիճել...
Նրա յետեւից վազեցին զանազան ջիբգիրներ,
անարհեստ արհեստաւորներ, անգործ ձկնորս-
ներ ու շրջասլիկներ: Նա պատմում էր նրանց,
որ մարդկանց կեանքը իսկապէս սկսում է մահից
յետոյ և թէ այստեղի հարուստների համար
այնտեղ բոցերի, բաղցի ու ծարաւի մէջ, չա-
փազանց անհաճոյ կը լինի... Իսկ այստեղի
քաղցածների համար ընդհակառակն շատ հա-
ճելի կը լինի, տեսնելով իրենց մշտապէս հա-
մադամ խորտիկներով ծածկուած սեղանի ա-
ռաջ:

Վերջապէս այն գաւառի պրէֆէկտը ¹⁾ մի-
ջամտելով գործին, բարոզչին բանտը նստաց-

¹⁾ Հրէաստանի պրէֆէկտն այն ժամանակ
պոնտացի Պիզատոսն էր: Ծ. Թ.

րեց. իսկապէս նա էլ էր խղճում այդ խելացնոր թշուառին: Քարոզիչը ի միջի այլոց հաստատում էր, որ Ինքը հրէական մի հին թաղաւորների սերունդից է ծագում և թէ կոչուած է մի նոր հրէական թագաւորութիւն հիմնելու... Եւ այսպէս պրէֆէկտը նրա վարդապետութեան մէջ վնասակար սերմեր գրտնելով, ըստ Principis odsta-ի հրամայեց ի զուշութիւն և յօրինակ այլոց, ամենաամօթալի կերպով պատժել նրան, այսինքն հրատարակաւ ձաղկել և ապա ուրիշ յանցագործների հետ աւազակներին ու մարդասպաններին պատժելու համար որոշուած տեղում խաչել:

Պրէֆէկտը մտածում էր այդ միջոցներով չարիքը խափանել ու խեղդել: Ուրիշներն էլ այդպէս էին մտածում: Բայց բանից դուրս եկաւ, որ մինչև օրն էլ կան այնպիսի մարդիկ, որոնք նոյն դառանցանքներն են կրկնում ու հաւատում: Եւ ոչ միայն հրէաստանում, այլ և այստեղ — չռովմումն էլ կան այդպիսի մարդիկ:

Ասենք պէտք էլ չէ դարմանալ, որովհետեւ այն ամեն յիմար կամ խելօք բաները, որ մարդկանց խելքիցն է դուրս գալիս, բոլորն էլ կարելի է գտնել չռովմում, ինչպէս մի մեծ կաթսայի յատակում:

Այս նոր վարդապետութեան վրայ, առաջ շատ փոքր ուշադրութիւն դարձուեց, այն սկզբունքով, որ ամեն մի յիմարութիւն, վերջ ի վերջոյ, ինքն իրենք կանհետանայ... բայց այս հանդամանքում, այդ սխալ դուրս եկաւ:

Յայտնի էր վաղուց, որ քրիստոնեաները գիշերով հաւաքուում են այրերում և դատարկ գերեզմաններում, և այնտեղ իրենց աղօթոյների հետ ի միասին ինչ որ խօսքեր են կրկնում, երգեր երգում և առհասարակ զանազան միտքական յիմարութիւններով պարապում:

Աւելի խելացիները հէնց այն ժամանակ ասում էին. — «Ջուշացէր, գրանք մարդկային սեռի թշնամիներ են, գրանք խլուրդներ են, որ ձեր ոտքերի տակի հոյն են քանդում»: Բայց գրանց ծաղրում էին: Եւ այնքան ծաղրեցին, որ վերջապէս այրերի ու գերեզմանների միջից բարձրացաւ չարագործի ձեռքը և կրակ թափեց խաղաղ քաղաքացիների տների վրայ: Այժմ ամենքն էլ իմացան... թէ ով էր յանցաւորը:

Եւ յանկարծ, միանգամից քրիստոնեաների վերաբերմամբ այնպիսի բաներ յայտնուեցան, որոնց վրայ առաջ ոչ որ չէր կասկածում: Այսպէս, յայտնի եղաւ, որ նրանց գիշերային ժողովատեղիները, ինչպէս առաջ կարծում էին, այնքան էլ անմեղ բաներ չէին: Այնպիսի շըր-

սուած բաներ իմացան, որ բարեկիրթ հասարակութեան մէջ յիշելն անգամ անկարելի է... կատարեալ անհաւատալի բաներ:

Որպէսզի ապացուցանենք այդ ազանդի խոր անբարոյականութիւնը բաւական է ստել, որ նա իբրև նշան ընտրել է այն գործիքը, որի վրայ նրա հիմնադիրը պատժուեցաւ — խաչը:

Խաչը մի ամենազգուելի, դարչելի ու նախատանաց նշան էր համարոււմ իւրաքանչիւր բարեկիրթ մարդու համար: Խաչի վրայ պատժոււմ էին միայն այնպիսի յանցագործների, որոնց մէջ արմատացած էր շարագործութեան ոգին. եթէ պատահէր, որ կատարուած յանցանքը կարող էր մի փոքր ներման արժանանալ, այն ժամանակ մեղադրեալին ազատոււմ էին խաչից և պատժոււմ էին որով: Պէտք է յիշել, որ հռովմի քաղաքացիները միանգամ ընդ միշտ ազատ էին խաչուելուց:

Եւ ահա, այդ ամբողջ լուսաւորեալ աշխարհին սարոսփեցնող և դարչելի առարկան, քրիստոնեաների համար սրբութիւն էր դարձել:

Ասում են, որ նրանք ծուկ ևն չորում խաչի առաջ և աղօթում են: Թէ և անհաւատալի է թւում այդ, բայց ինչ արած, որ իրողութիւն է և այն՝ առանց չափազանցութեան:

Եւ կարելի է արդեօք երևակայել դրանից աւելի անամօթ հայհոյանք դէպի ամեն մի բարոյական սկզբունք կամ սրանից աւելի համարձակ հակառակութիւն դէպի հաստատուած հասարակական կարգերը:

Այժմ բացուեցաւ, որ այդ զիշերային ժողովատեղիները ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ ամենաոտանձարձակ և մոլեղնութեան աստիճանին հասցնող զգացմունքների տօնախմբութիւն:

Այդ ժողովատեղիներում դրուած փայտեայ խաչի վրայ, նրանք կապում են ներկայ եղողներից մինին, օրինակ մի գեղեցիկ պատանու, հանում են նրա վրայից հագուստները և նա կախուած է խաչից միանգամայն մերկ, կանանց և տղամարդկանց առաջ:

Այդ ժողովատեղիները ոչ միայն տղամարդիկ են յաճախում, այլ և կանայք և օրիորդներ: Մինչև անգամ կանայք աչքի ընկնող գեր են կատարում: Նրանք են այդ նոր վարդապետութեան ամենանախանձախնդիրը և եռանդուն տարածողները:

Եւ եթէ այդ ազանդին պատկանող տղամարդիկ գրեթէ ստորին դասակարգից են լինում,՝ ընդհակառակն կանայք, բարձր մինչև իսկ բարձրագոյն դասակարգին պատկանողներ են. խօսում են մի քանի ազնուատոհմ ընտա-

նիքների մասին, որ իբր թէ նրանց աղջիկները հրապուրուելով այդ սուտ աղանդից, գիշերները փախչում են իրենց հայրական տնից և գնում են ժողովատեղիներն իրենց համախոհների մօտ:

Պատմում են այն ընտանեկան դժուր թեանց և տեսարանների մասին, որ տեղի են ունենում այդ ազնուատոհմ ընտանիքների մէջ: Մայրերը կամենում են ծածկել իրենց աղջկանց ամօթալի վարմունքները, իսկ հայրերը իմանում են այդ... և ահա սկսում է ծեծը, հայհոյանքը և մինչև իսկ հայրերը ստիպուած դուրս են անում իրենց աղջիկներին... Քանի րանի այդպիսի մարդիկ, որոնք առաջ ամբոխի մէջ ժպիտն երևոյն էին դուրս գալիս, այժմ հոգեկան յուսահատութեան մէջ են ապրում: Նրանք ի հարկէ մտածում են թէ ինչ կըլինի եթէ մի կողմնակի մարդ իմանար, թէ նրանց մանկահասակ աղջիկները ինչ են շինում... ում հետ են տեսակցում այնտեղ և ինչո՞վ են զբաղուած նրանք...

Պատմում են, որ այդ աղանդաւորների սանձարձակութիւնը հասնում է զագաթնակէտին, ճրագները հանգցնում են և ներկայ եղողները մթութեան մէջ սկսում են իրար գրկախառնել... համբուրել... և վերջը այնպիսի բա-

ներ են տեղի ունենում, որից ազնիւ հռովմայեցիների արիւնը սառում է երակների մէջ.

Բայց այժմ այդ բոլորին վերջ է տրուած:

Այսօր կայսեր ձեռքը ներս թափանցեց քրիստոնեաների որջերն ու դուրս քաշեց նրանց դէպի լոյսը, որպէս զի ժողովուրդը կարողանայ տեսնել այդ մարդկային սեռի թըշնամիներին... այդ հասարակութեան խլուրդներին... Բայց պիտի խոստովանել, որ աղանդաւորները մինչև վերջը լաւ տարան իրենց դերը...

Նրանցից իւրաքանչիւրին առանձին առանձին հարցնում էին.

— Խոստովանում է որ ինքը քրիստոնեայ է:

— Christianus sum ¹⁾ պատասխանում էր իւրաքանչիւրը:

Այնուհետև հարցնում էին. — Խոստովանում է որ ինքն է հրդեհել հռովմը:

Ամենքն էլ նոյն պատասխանն էին տալիս:

— Ոչ, մեզանից և ոչ մինը չի հրդեհել հռովմը:

Այն հարցին, թէ ինչ հիմունքով է նրանցից իւրաքանչիւրը ուրիշի տեղ պատասխա-

¹⁾ Քրիստոնեայ եմ:

նում. միթէ նրանք ճանաչում են իրար: Պատասխանում էին.

—Այո, մենք ամենքս ճանաչում ենք իրար:

Քրիստոնեաները, չնայելով որ մէջները կային ուժեղ և առողջ մարդիկ և միևնոյն ժամանակ թուլակազմ և քնքոյշ կանայր և օրիորդներ, բայց այնու ամենայնիւ ամենքն էլ առանց հակառակութեան, առանց արտասուքի ու բողոքի թոյլ էին տալիս, որ կապեն իրենց սիւների վրայ:

Բանն այն է, որ հանդիսականների մէջ կային այնպիսի յիմարներ, որոնք քրիստոնեաների արարմունքը զարմանալի ու հերոսական էին գտնում: Մինչև անգամ այնպիսիներն էլ գտնուեցան, որոնք բաթանի նման գունատուեղ էին և իրենց երկիւղ ազդող հանդէսից փախչում—երես էին դարձնում. բայց այդպիսիների թիւը քիչ էր: Շատերն սկզբից մինչև վերջը դիտում էին հանդէսը և զուարճանում... Եւ յիրաւի, դա մի անյնպիսի տեսարան էր... անյնպիսի տեսարան որ...

Եւ ահա նա հասաւ իւր վախճանին:

Մարդկային անգթութիւնը, որ գիշատիչ ցինի նման տարածել էր իւր արիւնաթաթախ թևերը այդ թշուառների կոյտի վրայ՝ արդէն յագեցել էր... Սեղանը վերջացած էր... զոհերը լափուած էին...

Վերջացաւ շիկացած սիւների վրայ տանջուող մարմինների ջլաձգութիւնը... Վերջին բուլէին ամենքի բերանից միայն մի բացականչութիւն լսուեց... «Ուսաննա»:

Եւ քրիստոնեաները սրանով դիմաւորեցին մահուան...

Արդէն ամեն բանի բաւականութիւն էր տրուած... Յագեցած էր արեան ծարաւը... Արիւնալի խնձոյքը վերջացաւ...

Նրանք, որոնք կարող էին ոտքի վրայ մնալ, օրօրուելով ուղղուեցան դէպի տները... և 'նրանք' որ չէին կարող ոչ կանգնել և ոչ գնալ, տեղնուտեղը փռուեցան մարդկային մարմինների կոյտեր գոյացնելով... Կոյտեր, որոնք յաւիտենական քաղաքի հրաբխային լեռների բերաններից գուրս վիժած, սառած լաւան էին յիշեցնում:

—

Լռեց ամեն ձայն... և խաղաղ հրաշալի օգոստոսեան գիշերը քողարկեց իւր անուշահոտութեամբ մարդու ձեռքով կատարուած բոլոր անկարգութիւնները...

Բայց դրա փոխարէն Ներոնի այգիներում սկսուեց մի նոր, անխօս և գրեթէ խորհրդաւոր կեանք:

Որտեղից որ, Ներոնի այգիներում այլ մարդկանց ստուերներ երևեցան, սրանք անխօս

ու անձայն քայլերով յետ ու առաջ էին ցատկում... Դժուար էր վճռել թէ նրանք որտեղից երևեցան: Առաջ միայն մի բանիսն երևեցան, յետոյ փոքր առ փոքր շատացան:

Նրանք հազիւ նկատելի նշաններով էին խօսում, և երևում էր, որ մի ինչ որ ընդհանուր գործի ձեռնամուկէ լինելու պատրաստութիւն էին տեսնում: Այնպէս զգուշութեամբ էին ոտք կոխում, որ կարծես վախենում էին հրել և կամ քնածններից որ մինի յանկարծ արթնացնել:

Դրանք այսօրուան կոտորածից փախած և թապնուած բրիտտոնեաներն էին, որոնք եկել էին իրենց վերջին պարտքը կատարելու և մեռած եղբայրների հողանիւթ մնացորդները թաղելու...

Երկար չըփնտրեցին:

Այդու ամբողջ երկարութեամբ տնկուած էին երկկարգ սիւներ, որոնց վրայ այրուելու համար կապուած էին մարտիրոսները...

Ածխացած փայտեայ սիւները դեռ մխում էին զիշերային մթութեան մէջ: Իսկ նրանց ստորին մասի վրայ, որտեղ դեռ շուաները չէին այրուել, դեռ կախուած էր մնացել այն, որ մի փոքր առաջ մարդկային մարմին էր... բայց արդէն այրուած, ամխացած և այլանդակուած:

Օգի մէջ հեղձուցիչ ծուխ էր տարածուած: Աշխատանքը թէև տաժանելի էր, բայց այնուամենայնիւ քանի դեռ մութ էր, հարկաւոր էր առանց յապաղման վերջացնել:

Առանձին անդամներն ու մասերը և այն ամենը, որ դեռ կարելի էր մարդկային համարել, ջոկում, գնում և կամ փաթաթում էին առաջուց յետները բերած քաթանէ պարկերի և սաւանների մէջ: Իսկ այրուողներին՝ հանգնում էին և այդ ամենը կատարում էր տեղային արագութեամբ, առանց մի բառ արտասանելու:

Միայն մի սիւնի առաջ մի փոքրիկ շփութութիւն տեղի ունեցաւ: Յանկարծ մարդկային խորհրդաւոր ստուերները շրջապատեցին մի սիւնի: Աշխատանքը դադարեց: Բոլորի աչքի առաջ ներկայացաւ մի զարմանալի և անհասկանալի երևոյթ:

Այդ սիւնի վրայ կասուած էր մի նորատի կին, մի սքանչելի արարած...

Եւ զարմանալի բան... այն աւերածութիւնը, որին ենթարկուել էին բոլոր այրուածների մարմինները, նրան գրեթէ չէր դիպել:

Այն սիւնը՝ որի վրայ կասուած էր կինը, կոպիտ խաչի ձև ունէր... Ընդամիջոց մասի վրայ կասուած էին նրա ձերմակ, փափուկ և

դեռ ևս մահից չսառած ձեռքերը... Գլուխը խոնարհած էր կրծքի վրայ... սև ու երկար մազերը ցած էին թափուել մինչև ազգրերը, ծածկելով նրա կուրծքը: Դէմքը մի կողմ էր դարձուած... Թոււմ էր թէ նա քնած է... Դէմքի վրայ ոչ մահուան երկիւղ էր նշմարոււմ և ոչ էլ վիշտ... կարծես ժպիտ էր ստաւծ նրա դէմքի վրայ: Նրա շրթունքները կիսաբաց էին և կարծես վերջին բոպէին, այն միկնոյն քաղցր ու երանելի խօսքն արտասանած լինէին:

Զրջապատողներն անձայն նայում էին նրա վրայ... նրանց այտերի վրայից արտասուքներ էին հոսում... Յանկարծ ամբոխի մէջ տարածուեցաւ մի խօսք շնչիւն... լսուեցաւ միայն մի անուն «Կլաւդիա»... ¹⁾

Յանկարծ ամենքի ձեռքերն էլ ակամայից վեր բարձրացան ազօթելու համար... կարծես մի հրաշք էր կատարուել... բայց ինչի էր նա մեռած... ինչն էր նրան մահ պատճառել... Անողորմ բոցը, դիպչելով միայն ոտքերին, լափել էր մինչև ծնկները: Մարմնի ամբողջ վե-

1) Կլաւդիան այն օրինակելի բրիտանացի Կլոդիան է, որին յիշում է Պօղոս առաքեալը իւր՝ Նփեսացիների եպիսկոպոս Տիմոթէոսին գրած երկրորդ թղթի Դ. գլխի 21 համարում: Ծ.Թ.

րին մասը մնացել էր անաղարտ: Նկատելի էր, որ ցախի կոյտը սրով շրջապատուած էր միւս սիւների հետ նաև այդ սիւնը, որ մինի ձեռքով ցրուած էր... բացի գրանից ոտքով կոխտուած էր նաև ձիւթաթախ փշենին, որ պատրաստուած էր խարոյկն աւելի շուտ բորբոքելու... այդ անողն անշուշտ նպատակ էր ունեցել ազատելու օրիորդին բոցերից...:

Յանկարծ լսուեցաւ մի մեղմ բացականչութիւն: Ամբոխի միջից մինը մօտեցաւ սիւնին ու հանելուկը լուծուեցաւ:

Մօտեցողը մատը դնելով նորատի կնոջ կրծքի վրայ, շփելով տարաւ յետևի կողմը և սրտի հանդիպակաց տեղում մէջքի վրայ, ցոյց տուեց մի անցք, որի միջով ըստ երևոյթին անցել էր մահը...

Նորատի կնոջ ձեռմակ կաշուի վրայ երեւում էր մի նեղ վէրք, որի շուրջը արդէն ցամաքել էր մի բանի կաթիլ արիւն: Վէրքի անցքը բաւական լայն էր հոովմէական հարթ ու կարճ սրի համար, բայց բաւական էլ նեղ՝ սուսերի համար:

Բայց ինչպիսի դէնքով էր տրուած այդ վէրքը... Ո՞ւմ ձեռքով էր տրուած...

Յամենայն դէպս երևում էր, որ այդ գործը մի փորձառու և զէնքի հետ վարուելու ձևն

իմացող ձեռք էր կատարել, երևում էր նոյն-
պէս, որ մահացնողին յայտնի է եղել թէ մարդ-
կային մարմնի այնտեղն, ուր ետում է կեան-
քը, և թէ այն միջոցը, որով կարելի էր մի
հարուածով ոչնչացնել այն...

Վէրքն ուղղակի գէպի սիրտն էր գնում:
Ահա այս էր պատճառը, որ նրա գէմքը խա-
ղաղ արտայայտութիւն ունէր... նման այն
մարդկանց գէմքին, որոնք մահանում են սրտի
պայթիւնից...

Ո՞վ կարող էր տալ այդ վէրքը... Ինչի՞...
ե ինչ նպատակով:

Դա մի հանելուկ էր և խիստ խորհրդա-
ւոր հանելուկ:

Երբ կնոջ կապուած ձեռքերը բացեցին,
նկատելի եղան այն խոր ակոսները, որ ձգել
էին չուանները նրա ձեռքերի վրայ... Մնկենդան
զիակը ծանրութեամբ ընկաւ ցածում կանգնած
մարդկանց ձեռքերի վրայ: Դարձեալ մի բոպէ
և անշնչացած մարմինն արդէն փաթածութեամբ
էր մի մեծ սաւանի մէջ:

Գործը վերջացած էր:

Մարդկային խորհրդաւոր ստուերները ինչ-
պէս անձայն եկել էին, նոյն ձևով էլ հեռացան
այգուց, տանելով հետները իրենց որսերը և
երբ արևի առաջին ճառագայթները ընկան քա-

ղարի վրայ և արթնացրին խաղաղ հուովայեցի-
ներին, նրանք զարմացած սկսեցին նայել ի-
րենց շուրջը...

Պատժատեղին արդէն մարրուած էր...

Միայն տեղ-տեղ երևում էին սև ու ամ-
խացած սիւները... Իսկ այրուած քրիստոնեա-
ների մարմինների և ոչ հետքն էր երևում...

Արթնցած քաղաքացիները դեռ տրորում
էին իրենց աչքերը... նրանք ապշած էին...
Երևի չար ուղիներն էին պիշերով այդ կարգա-
գրութիւնն արել և քրիստոնեաներն անշուշտ
յարաբերութիւն ունէին այդ ուղիների հետ:

Յսկողութիւն էր հարկաւոր: Երևում էր,
որ որոմները դեռ արմատահան չէին եղած: Ե-
րեկուան մանգաղի հարուածները դեռ չէին ո-
չնչացրել ամենին... Հաւանական էր, որ բազ-
մաթիւ շարագործներ դեռ ևս թագնուած են
քաղարի մէջ:

Այդ բոպէից իւրարանչիւր հուովայեցի
պիտի մի խուզարկու գառնար և ամենայն տեղ
քրիստոնեաներ փնտրէր...

Բ.

Հանդիսի հետևեալ առաւօտեան երբ արևն
արդէն բարձրացել էր, ծերունի գորգագործի

կին Պրիսցիլլան վերագառնում էր վաճառանոցից:

Այն տունը, ուր բնակւում էր նա իւր ամուսնու հետ, բաւական հեռու էր բաղարից, նա գտնւում էր Ապոկեան ճանապարհի վրայ, չորրորդ մղոնանիչ քարի մօտ:

Պրիսցիլլան գնում էր արագ քայլերով: Հասնելով տան գոներին, նա մի բուպէ կանգ առաւ, վախեցած նայեց շուրջը և վերջապէս ոտքը ներս գրեց շէմքից ու իւր հտակից դուռը փակեց:

Սենեակում, ուր նա մտաւ, մահճակալի վրայ խաղաղ քնած էր մի ծերունի: Այդ նրա ամուսին Ակվիլան ¹⁾ էր:

1) Այստեղ յիշուած Ակվիլան և սրա կին Պրիսցիլլան ոչ այլ ոք էին, եթէ ոչ Նոր-Վտակարանի մէջ յիշուած Ակիւղաս և սրա կին Պրիսկիղիան. իրենք Պոնտացի էին՝ ազգով հրէայ և բընակւում էին Հռովմում: Աերջը բրիստոնեաների հալածանքի ժամանակ ի թիւս այլ բրիստոնեաների արտաքսուեցան Հռովմից և տեղափոխուեցան Վորնթոս: Սրանք Պողոս Առաքելի ամենաբանդուն գործակիցներն էին (Տես Գործք Առաքելոց ԺԼ գլուխը. Թուղթ առ Հռովմ. ԺԶ 3—4. Ա. Վորնթ. ԺԶ 19. Բ. Տիմոթ. Դ. 19):

Ծ. Թ.

Պրիսցիլլան հանգարտութեամբ զամբիւղն յատակի վրայ գրեց ու կանգնեց քնածի առաջ, կարծես խնայելով նրան արթնացնել: Ծերունու ձեռքերը ծալուած էին այնպէս, ինչպէս այդ բրիստոնեաներն են անում աղօթելիս:

Նա դիտէր, որ իւր ամուսինը ամբողջ գիշեր չէր քնել, որ նա ուրիշների հետ ի միասին գնացել էր Ներոնի այգիները իւր մեռած եղբայրակիցների աճիւնները հաւաքելու: Նա միայն արշալոյսին էր տուն եկել և յոգնածութիւնից թուլացած խուրձի նման ընկել էր անկողնի վրայ:

Քայց այնուամենայնիւ հարկաւոր էր նրան արթնացնել:

Պրիսցիլլան զգուշութեամբ անկողնի առաջ ծունկ չորեց: Նա իւր ձեռքերով բռնեց ծերունու կրծքի վրայ ծալուած ձեռքերը և մօտեցնելով իւր շրթունքները նրա ականջին շրջնաց:

— Ակվիլա...

Ծերունին իսկոյն արթնացաւ. նրա քունը շատ զգայուն էր, նման այն մարդու, որ շրջապատուած է վտանգով, և կամ զինուորի, որ քնած ժամանակն էլ զգում է թշնամու մօտենալը:

Պրիսցիլլան քնքշութեամբ գրկեց նրան:

— Ակվիլա, ասաց նրան մեզմ ձայնով, իմ
թանկագին Ակվիլա, ինձ թւում է, որ հասել
է ժամը: Տէրը կամենում է մեզ իւր մօտ կանչել:

Ծերունին նստեց անկողնում: Նրա ընա-
թաթախ աչքերը յանկարծ լուսաւորուեցան: Նա
իւր երկու ձեռքերով շփեց Պրիսցիլայի մա-
ղերն ու դէմքը:

— Եւ մի՞թէ դու որ և է բան ես նկատել,
հարցրեց նա կիսաձայն—դու կարծում ես, որ
գտել են մեր հետը:

— Այո, պատասխանեց նա, գժուարու-
թեամբ շնչելով: Դու գիտես որ կայսեր խու-
զարկունքը դեռ որոնում են քրիստոնեանե-
րին և չեն գաղարել բազաքը խուզարկելուց:
Բայց եթէ լսել էիր թէ հէնց այժմ վաճառա-
նոցում ի՞նչ էին խօսում...

Պրիսցիլան այլ ևս չկարողացաւ շարու-
նակել՝ լռեց և խոնարհեցրեց գլուխը:

— Ահա, հէնց այժմ, սկսեց նա նորից,—
երբ ես անցնում էի Ալպեան ճանապարհով,
երրորդ մղոնանիշ քարի մօտ, նկատեցի կայ-
սեր զինուորներից մինին: Ճանաչում ես այդ
օտարերկրացիներին, որ իրենց գլխներին գա-
ղանի գլուխ են կրում:

— Նրա թիկնապահներին... ասաց Ակ-
վիլան:

— Այո, նա կանգ առաւ մղոնանիշ քարի
մօտ, կարծես ինչ որ հաշուելով... այնտեղ
ես նրան թողի ու առաջ անցայ:

Տղաները շրջապատել էին զինուորին նրան
տեսնելու համար. բայց նա յանկարծ հարցրեց
նրանց. — Ձգիտէք արդեօք թէ սրտեղ է բնակ-
ւում ոստայնանկ Ակվիլան:

Ծերունու ձեռքերը թեթևակի դողացին:

— Ի՞նչպէս... մի թէ նա անունս էլ տուեց,
հարցրեց ոստայնանկը զարմացած:

Պատասխանի փոխարէն Պրիսցիլան հա-
ռաչեց: Նա կամեցաւ պատասխանել, բայց չկա-
րողացաւ:

Ծերունին բարձրացրեց նրան և նստե-
ցրեց իւր մօտ անկողնի վրայ:

— Յիշիր Յիսուսի խօսքերը. — «Նա, որ ինձ
հաւատում է՝ թէ և կրմեռնի, բայց պիտի ապ-
րի»: Զէ՞ որ մենք հաւատում ենք նրան... Այդ-
պէս չէ՞, ասաց ծերունին գրկելով նրան...

Պրիսցիլան լուռթեամբ շարժեց իւր գը-
լուխը:

— Ուրեմն քաջացիր... Հուտով մենք կը-
տեսնենք նրան, որին այսքան ցանկանում ենք:
Պրիսցիլա, մի թէ ուրախ չես, որ մենք երես
առ երես պիտի տեսնենք նրան...

Նա նորից ի նշան հաւանութեան շար-

ժեց գլուխը աւելի մօտենալով իւր ամուսնուն։
Այսպէս, նրանք նստած մ'նացին մի առ
ժամանակ կարծես սպասելով թէ երբ պիտի
խփէ վերջին ժամը...

Յանկարծ ծանր բայերի ձայներ լսուե-
ցան։ Որ մինի ձեռք բռնեց դրան կօճակն ու
չարժեց։ Բայց գուռը փակուած էր և չբա-
ցուեց։ Այն ժամանակ ձեռքի ափով բաղխեցին
գուռը... Ամուսիններն ակամայից վեր թռան
տեղից ու գունատուեցին։ Դրան յետեւ կանգ-
նած էր մահը։

Պրիսցիլլան կորցրեց արիութիւնը։ Նա ըն-
կաւ ծնկների վրայ, գուրս բաշեց բարձի տա-
կից փայտեայ խաչը, սեղմեց իւր ձեռքերի մէջ
ու մօտեցրեց դէմքին... Այդ ժամանակ նրա
չրթունքներն աղօթք էին մրմնջում... Երկրորդ
անգամ լսուեց դրան բաղխիւնն ու Ակվիլան
սթափուած իւր սառած գրութիւնից՝ բարձրա-
ձայն բացականչեց։

— Պրիսցիլլա... տալով այդ անունը նա
բարձրացրեց աջ ձեռքը, կարծես ցոյց տալով
երկինքը, յետոյ վճռաբար մօտեցաւ դրանն ու
անձամբ բացեց։

Բանալով գուռն իսկոյն երկու քայլ յետ
գնաց, լայն բանալով իւր աչքերը...

Նրա առաջ կանգնած էր Ներոնի թիկ-
նապահներից մինը փայլուն հագուստներով, նրա
գլխին գրուած էր գայլի գլխից պատրաստուած
սաղաւարտ, իսկ սաղաւարտի տակից ցած էին
թափուած նրա շէկ, գրեթէ գեղնագոյն մա-
զերը։

Ակվիլան երբէք չէր տեսել մի այդպիսի
հսկայի...

Տիրեց խորին լուսթիւն...

Անծանօթի աչքերը ոչ պակաս զարմաց-
մամբ նայում էին ծերունուն։ Նրա հայեացքի
մէջ կարդացոււմ էր մի ինչ որ հարց, մի ինչ
որ տարակուսանք։ Վերջապէս նա ծռուելով
ոտը դրեց շէմքը և ներս մտաւ սենեակ։

Միայն այժմ նկատեց Պրիսցիլլային, որ գեռ
ծնկաչոր աղօթում էր սեղմելով շրթունքներին
փայտեայ խաչը։

Զինուորը արձանացած կանգ առաւ, նրա
դէմքը ծածկուեցաւ մահուան գեղնութեամբ,
նա մի վախեցած հայեացք ձգեց այդ տարի-
քաւոր կնոջ վրայ։

— Կախարդութիւն մի անի... բացական-
չեց զինուորը ծածկելով երեսը իւր ձեռքերով։

Պրիսցիլլան կամեցաւ աչքերը բարձրա-
ցնել...

ժեց գլուխը աւելի մօտենալով իւր ամուսնունս։
 Այսպէս, նրանք նստած մ'նացին մի առ
 ժամանակ կարծես սպասելով թէ երբ պիտի
 խփէ վերջին ժամը...

Յանկարծ ծանր բայերի ձայներ լսուե-
 ցան։ Որ մինի ձեռք բռնեց դրան կօճակն ու
 շարժեց։ Բայց դուռը փակուած էր և չբաց-
 ցուեց։ Այն ժամանակ ձեռքի ափով բաղխեցին
 դուռը... Ամուսիններն ակամայից վեր թռան
 տեղից ու գունատուեցին։ Դրան յետեւ կանգ-
 նած էր մահը։

Պրիսցիլլան կորցրեց արիութիւնը։ Նա ըն-
 կաւ ծնկների վրայ, դուրս քաշեց բարձի տա-
 կից փայտեայ խաչը, սեղմեց իւր ձեռքերի մէջ
 ու մօտեցրեց դէմքին... Այդ ժամանակ նրա
 շրթունքներն ազօթր էին մրմնջում... Երկրորդ
 անգամ լսուեց դրան բաղխիւնն ու Ակվիլան
 սթափուած իւր սառած գրութիւնից՝ բարձրա-
 ձայն բացականչեց։

— Պրիսցիլլա... տալով այդ անունը նա
 բարձրացրեց աջ ձեռքը, կարծես ցոյց տալով
 երկինքը, յետոյ վճռաբար մօտեցաւ դրանն ու
 անձամբ բացեց։

Բանալով դուռն իսկոյն երկու քայլ յետ
 գնաց, լայն բանալով իւր աչքերը...

Նրա առաջ կանգնած էր Ներոնի թիկ-
 նապահներից մինը փայլուն հագուստներով, նրա
 գլխին գրուած էր գայլի գլխից պատրաստուած
 սաղաւարտ, իսկ սաղաւարտի տակից ցած էին
 թափուած նրա շէկ, գրեթէ գեղնագոյն մա-
 զերը։

Ակվիլան երբէք չէր տեսել մի այդպիսի
 հսկայի...

Տիրեց խորին լուսթիւն...

Անձանօթի աչքերը ոչ պակաս զարմաց-
 մամբ նայում էին ծերունուն։ Նրա հայեացքի
 մէջ կարգացում էր մի ինչ որ հարց, մի ինչ
 որ տարակուսանք։ Վերջապէս նա ծռուելով
 ոտք գրեց շէմքը և ներս մտաւ սենեակ։

Միայն այժմ նկատեց Պրիսցիլլային, որ գեռ
 ծնկաչոր ազօթում էր սեղմելով շրթունքներին
 փայտեայ խաչը։

Զինուորը արձանացած կանգ առաւ, նրա
 դէմքը ծածկուեցաւ մահուան դեղնութեամբ,
 նա մի վախեցած հայեացք ձգեց այդ տարի-
 քաւոր կնոջ վրայ։

— Կախարդութիւն մի անի... բացական-
 շեց զինուորը ծածկելով երեսը իւր ձեռքերով։

Պրիսցիլլան կամեցաւ աչքերը բարձրա-
 ցնել...

— Եսան նրան, որ կախարդութիւն չանի, կրկնեց զինուորը զիմելով Ակվիլային:

Ասելով այս, ծածկած դէմքով նա դէպի պատը բաշուեց. վախենալով թէ մի գուցէ այդ կնոջ կախարդութիւնը իւր աչքը մտնի, կամ իրեն որևէ վնաս պատճառէ:

Ծերունիները վախեցած իրար էին նայում: Նրանք սպասում էին, որ ահա հսկան կը յարձակուի իրենց վրայ, կըկապի և գուցէ տեղն ու տեղը սպանի: Բայց հսկան կանգնած էր անշարժ, կաբժես ինքն էլ վախենում էր իւր գոհերից:

Ակվիլան ոկսեց մեղմաբար խօսել:

— Հանդստացիր, եղբայր, ասաց նա, այս կիներ ոչ մի վնաս չի տայ, սա կախարդ չէ:

Զինուորը շտապ ցած թողնց ձեռքերը: Նրա աչքերը տարակուսանքով նայում էին ամուսիններից մերթ մէկին, մերթ միւսին:

Ուրեմն դուք կախարդ չէք, հարցրեց նա:

— Ոչ, մենք կախարդ չենք, պատասխանեց Ակվիլան հազիւ նկատելի ժպիտով:

— Բայց չէ որ դուք քրիստոնեաներ էք...

Վերջապէս տրուեց սարսափելի հարցը:

Ծերունին խոնարհեցրեց գլուխը:

— Այո, մենք քրիստոնեաներ ենք, շնչաց ծերունին, համոզուած լինելով որ իւր պա-

տասխանին հետեւիւ է մահուան հարուածը: Բայց ոչինչ չպատահեց:

Երբ ծերունին վճռեց բարձրացնել աչքերը, այդ ժամանակ անծանօթը նոյն տեղում կանգնած նայում էր նրան դարձեալ նոյն դարմացած ու հարցական հայեացքով:

Յետոյ նա առաջ անցնելով կանգնեց սենեակի մէջտեղը և վերցնելով փայտեայ աթոռը՝ նստեց վրան: Նա վերցրեց գլխից իւր գայլի գլխի սաղաւարտը, դրեց իւր կողքին և աչքերը խոնարհեցնելով դէպի յատակը՝ մնաց այդ դրութեան մէջ...

Տիրեց մեռելային լուսթիւն:

Ակվիլան և կինը հետաքրքրութեամբ նայում էին այդ տարօրինակ այցելուին. նրանք իրենց կեանքում չէին պատահել այդպիսի մարդու:

Այժմ, երբ նա վերցրել էր գլխից սաղաւարտը, նկատելի եղաւ, որ միայն դէմքն էր հռովմի արևի ազդեցութիւնից այրուել... Նրա ճակատը, որպէս մի օրիորդի ճակատ մնացել էր ձերմակ ու քնքոյշ... Նրա մազերի այն մասը, որ կնիթարկուած էր արևի, անձրևի ու քամու ազդեցութեանը, կոշտացել ու գծծուել էր... Սակայն սաղաւարտով ծածկուած մասը

Թաւշի նման պահել էր իւր փափկութիւնն ու նրբութիւնը:

Գերման երիտասարդի դէմքի գծագրութիւնը կանոնաւոր էր ու գեղեցիկ: Նա մօրուք չունէր, մինչև անգամ ազուամազի հետք էլ չէր երևում: Նրա դէմքի վրայ ընկած միակ ստուերը, նրա թախծալից արտայայտութիւնն էր:

Ակվիլան նորից մօտեցաւ մահճակալին ու նստեց վրան: Նա չէր կարողանում իւր աչքերը հեռացնել օտարականից... Ի՞նչ մարդ է սա, ի՞նչ է կամենում... ո՞վ է սա... խուզարկի՞ւ... դահիճ...

Բայց նա դահճի նման չէր:

Զինուորը ձեռքն երկարացրեց դէպի խաչը, որից դեռ չէր բաժանուել Պրիսցիլլան:

— Տնւր տեսնեմ... ասաց նա:

Պրիսցիլլան գոռարացաւ:

Այն ժամանակ Ակվիլան բարձրացաւ տեղից, կնոջ ձեռքից առաւ խաչը և զինուորին տուեց:

Զինուորը կոթից բռնած, գրեց խաչը իւր աջ ծնկան վրայ և սկսեց մտախոհ նայել:

Յետոյ նա գրեց իւր ձախ ձեռքը խաչի ընդմիջող մասի վրայ...

— Ահա, այստեղ էին կապուած նրա ձեռքերը... վնթփնթաց նա...

Նա կարծես մոռացաւ, որ սենեակում մարդ կայ: Նրա աչքերը ուղղուեցան դէպի հեռուն. կարծես այնտեղ նրա առաջ նկարուում էր մի ինչ որ պատկեր...

Յանկարծ նա դարձրեց իւր զուլսը դէպի Ակվիլան: Նրա աչքերի մէջ վառուում էր մի ինչ որ հարց: Բայց նա նկատելով որ դուռը բաց էր մնացել, նշան տուեց ծերունուն, որ դուռը փակէ:

Ակվիլան հնազանդուեց:

Զինուորը ձգեց իւր ձեռքն ու րաչեց ծերունուն իւր մօտ: Ծերունուն մի րոպէ թուաց, որ իւր ձեռքը առիւծի թաթի մէջ է գտնուում:

Զինուորը նստած տեղից աչքերը վեր բարձրացրեց և նայեց ուղիղ ծերունու աչքերին:

— Աչմարիտ է, ասաց նա ճնշուած ձայնով, որ մարդիկ մահից յետոյ էլ կարող են ապրել:

Քրիստոնեայ ծերունու աչքերը փայլեցին:

— Այն, ճշմարիտ է, ասաց նա բարձր ու հաստատ ձայնով. կարող են եթէ միայն հաւատան նրան, որ յաղթեց մահը:

Զինուորը որպէս թէ չըհասկանալով, լռութեամբ լսում էր:

Ծերունին նկատեց այդ:

— Տեսնում ես, ասաց նա, առաջ այդպէս չէր: Մարդիկ երբ մեռնում էին, բոլորովին մեռնում էին: Բայց յետոյ երևեցաւ մի Մարդ, որ մարդկանց ազատեց մահից:

Զինուորը բաց շթողներով ծերունու ձեռքերը, գլխով արեց, որպէս թէ հրաւիրելով նրան շարունակել:

— Առաջ, շարունակեց ոստայնանին իւր բարոզը, Տէրը մարդկանց վրայ բարկանալով, (Աստուած մէկ է և չկան շատ աստուածներ, ինչպէս այդ հռովմայեցիքն են կարծում), որովհետեւ մարդիկ միայն իրենց մարմնի համար էին աշխատում և ոչ հոգու, այդ պատճառով էլ Աստուած այնպէս կարգադրեց, որ կեանքը մարմնի կեանքի հետ ի միասին վերջանայ... Բայց յետոյ եկաւ Նրա Որդին և ասաց. — Հայր, ինձ թուում է թէ մարդիկ շարչեն, այլ միայն անմիտ, ուստի, Ես ինքս կըմարդանամ ու ինձ վրայ կառնեմ նրանց բոլոր բեռը և երբ Ես նորից կըվերագառնամ, կըպատմեմ Քեզ, թէ որքան իրաւացի էին խօսքերս, մարդկանց համարելով անմիտ, բայց ոչ շար: Եւ եթէ այդպէս եղաւ, այն ժամանակ Դու ինձ պիտի խոստանաս, որ այնուհետեւ զբթալու ես մարդկանց և նրանք պիտի չըմեռնին իրենց մարմնի հետ, այլ ապրեն յաւիտեան»:

Ծերունին մի բոպէ կանգ առաւ, կամենալով տեսնել իւր խօսքերի ազդեցութիւնը, որոնց նա պիտմամբ այդքան պարզ և դիւրըմբռնելի ձև տուեց:

Զիկահեր վայրենին ոչ մի խօսք չասաց:

— Եւ երևակայիր, շարունակեց ոստայնանկր, որ այս հրաշքների հրաշքը իսկապէս կատարուեց: Նա, յիրաւի, ինչպէս մարդ ապրեց մարդկանց մէջ... Եւ երևակայիր — այստեղ ծերունին ցածացրեց իւր ձայնը և արդէն սկսեց շշնջալ — երևակայիր, որ դեռ ևս կան այնպիսի ծերունիներ, որոնք նրան տեսել են: Նա թոյլ տուեց, որ Իրեն սպանեն և նորից յարութիւն առաւ և երևեցաւ Իրեն ճանաչող մարդկանց, որպէսզի նրանք իրականապէս համոզուեն, որ թէ և մեռաւ՝ բայց կենդանի է: Ահա այսպէս կըլինի և մեզ ամենիս — Նրան հաւատացողներիս համար... Մենք բոլորս մեր մահից յետոյ յարութիւն կառնենք...

Այդպէս սովորեցրեց Նա մեզ և այդպէս էլ կըլինի... Այն այդպէս էլ կըլինի...

Ծերունին արդէն ցնծալի ձայնով էր խօսում:

Զինուորը նայեց նրան ու տեսաւ նրա երջանիկ արտասուքներով լի փայլուն աչքերը:

— Այդ միևնույն խօսքերը նա էլ էր ասում, ասաց զինուորը զլուխը շարժելով:

Ակվիլան չըհասկացաւ թէ ում մասին էր խօսում: Բայց չկարողացաւ նրան նոր հարցեր տալ:

Զինուորը նորից մտածմունքի մէջ ընկաւ... Տիրեց բոպէական լուսթիւն:

Յանկարծ զինուորի տեսքը կարմրեց և կարծես վճռեց համոզուել խոստովանուելու իւր մտքերը և աւելի պինդ սեղմելով ձերուհու ձեռքերը բացականչեց խռպոտ ձայնով.

— Եւ դու կարծում ես... որ Կլաւդիան կենդանի է...

— Կլաւդիան... բացականչեց ձերուհին յետ-յետ գնալով:

Այդ հարցը նրա համար միանգամայն անսպասելի էր:

Գերման զինուորը պինդ բռնեց նրա երկու ձեռքից, կարծես վախենալով որ նա կարող է փախչել իւր ձեռքից... Նա դամեց իւր աչքերը ոտտայնանկի աչքերին, սպասելով նրա պատասխանին... Այդ վայրկենին նա այնպիսի արտայայտութիւն ընդունեց, որ կարծես ձերուհու տուած պատասխանից պիտի կախուած լինէր նրա կեանքն ու մահը...

— Դու միթէ նրան չես ճանաչում... Դու

պիտի ճանաչես նրան... Նա ուղարկեց ինձ քեզ մօտ...

— Նա ուղարկեց քեզ... ինձ մօտ... թոթովեց Ակվիլան:

Զինուորը անսահման անհամբերութեամբ բորբորում թափահարեց ձերուհուն...

— Արդեօք կենդանի է Կլաւդիան... կենդանի է Կլաւդիան... կենդանի է Կլաւդիան... կենդանի է Կլաւդիան... բացականչեց նա երեք անգամ սիրաբորբոր ձայնով:

Ակվիլան ուժով դուրս քաշեց իւր ձեռքերը նրա ձեռքերից և հանդիսաւոր կերպով բարձրացրեց դէպի երկինք:

— Այնպէս ճշմարիտ է այդ, ինչպէս որ ես կանգնած եմ քո առաջ. Կլաւդիան, որ երեկ մարտիրոսական մահ ընդունեց խարոյկի վրայ՝ մեռած չէ... Նա կենդանի է... և պիտի ապրի այսօր, վաղը... յաւիտեան...

Սենեակի մէջ մի սարսափելի ճիշ լսուեցաւ... Հսկան վեր թռաւ տեղից և վայրենի արտայայտութեամբ կանգ առաւ սենեակի մէջ տեղը... յետոյ յարձակուեցաւ Ակվիլայի վրայ, բռնեց նրա ուսերից մի այնպիսի ուժով, որ քայքայուած ու տկար ձերուհին, սկսեց ծղուտի նման տատանուել նրա ձեռքերի մէջ:

— Ես կամենում եմ գնալ նրա մօտ... ա-

դադակեց նա... ցոյց տուր ինձ ճանապարհը...
դու կարող ես ցոյց տալ... նա ինքն ասաց
ինձ այդ...

Պրիսցիլլան երկիւղով մօտեցաւ նրան.

— Օտարական, շնչաց նա, զգուշութեամբ
բռնելով նրա ձեռքը, մի վնասիր ամուսնուս:

Զինուորն խսկոյն ցած թողեց ձեռքերը,
ըստ երևութին կնոջ մեզմ ձայնը նրան աղ-
ղեց ու հանդստացրեց:

— Մենք Վլադիպային խիստ էինք սիրում,
— շարունակեց Պրիսցիլլան, ասա մեզ, որտե-
ղից ես ճանաչում նրան... ինչ գիտես նրա
մասին:

Զինուորը ինչ որ փնթփնթաց, յետ
բաշուեց ու նստեց աթոռի վրայ: Նա իւր
զլուխը խոնարհեցրեց և ընկաւ մտածմունքի
մէջ, երևում էր որ մի ինչ որ յիշողութիւն
տանջում, ցնցում էր նրա ամբողջ կազմուածքը:

Նա կամեցաւ խօսել, բայց չկարողացաւ:
Միայն դրա փոխարէն մի հառաչանք դուրս
թռաւ կրծքից, նա աւելի կտրացրեց իւր զլու-
խը, գրեթէ մօտեցրեց ծնկներին և ձեռքի
բռունցքներով սկսեց սեզմել աչքերը:

Ակվիլան և նրա կինը թէև վառուած ան-
համբերութեամբ, բայց և լուութեամբ սպասում
էին... երևում էր որ այդ մարդը տեսած էր

Վլադիպային, երբ նրան պատժելու էին տա-
նում և ծերունիները սկսեցին մի ինչ որ ջեր-
մեռանդ սարսափով նայել հիւրին:

Նրա յուզուած ճառը ցոյց էր տալիս, որ
նա մօտիկ է եղել Վլադիպային նրա վերջին
բալէների ժամանակ, որ նա խօսել է նրա
հետ և շատ կարելի է ընդգունել է նրա վեր-
ջին հառաչանքը:

Այդ վայրկեանից Վլադիպան, մթին կատա-
կոմքների այդ գեղեցիկ լոյսը, քրիստոնեայ
համայնքի այդ սիրոյ կապը, որ հեռանալով
իւր ազնուատոհմ ընտանիքից ինքնակամ նուր-
բեց իւր գեռափթիթ կեանքը, որպէս զի մաս-
նակից լինի այդ խեղճերի ու արհամարհուած-
ների վիճակին, նրանց յիշողութեան մէջ դար-
ձաւ մի սրբութիւն...

Տեսնելով որ զինուորը չափազանց յու-
զուած է, Ակվիլան նրան կապով պատմել տա-
լու նպատակով փորձեց հարցեր տալ: Ծերու-
նին մօտեցաւ և ձեռքը դնելով նրա ուսին
ասաց.

— Դու, որպէս կայսեր թիկնապահ, նշա-
նակում է երէկ երեկոյ այնտեղ պիտի եղած
լինէիր...

Զինուորը աչքերը բարձրացրեց և ի նշան
հաւանութեան շարժեց զլուխը:

— Երբ... գիշերացաւ... ասաց զինուորը
խօսքերը դժուարութեամբ արտասանելով, —
մեզ տարան Ներոնի այգիները...

Մեզ ասացին, որ քրիստոնեաները պիտի
այրուեն, որովհետև նրանք են հրդեհել չռովմը...

Նա լռեց նորից:

— Եւ դու ամեն բան տեսար, հարցրեց
Ակվիլան:

Զինուորը նորից շարժեց իւր գլուխը:

— Այնտեղ, ուր մեզ տարան, ծառուղու
նման, յիսուն քայլ լայնութեամբ, իրար դիմաց,
երկկարգ կանգնեցրած էին բազմաթիւ սիւներ:
Մեզ ասացին, որ կայսրը կըշրջէ սիւների մի-
ջանցքով մինչև որ...

— Մինչև որ... ինչ:

— Մինչև որ քրիստոնեաներն այրուեն:

— Եւ դուք պիտի հետևէք կայսեր...

— Ոչ, մենք պիտի կանգնէինք սիւների
մօտ, իւրաքանչիւրս մի սիւնի մօտ ե կրակ
տայինք սիւները շրջապատող ցախը...

— Եւ հարկաւորուեցար այդ բանի համար,
ակամայից հարցրեց Պրիոցիլլան:

Զինուորը նայեց նրան ու բարձրացրեց
ուսերը: — Շատ կարելի է կայսրը վախենում
էր, որ քրիստոնեաները իրեն մի բան կանեն...
չէ որ նա շատ վախկոտ է:

Գերման զինուորի շրթունքների վրայ ե-
րևեցաւ մի հեզնական ժպիտ: Նա դարձրեց
գլուխը...

— Երևի սիւներից մինն էլ քեզ յանձնե-
ցին... հա... շարունակեց Ակվիլան իւր հարց
ու փորձը:

Զինուորը ոչինչ չպատասխանեց:

— Այն ամենից յետոյ, խօսեց վերջապէս
զինուորը մռայլ ձայնով, որ ես լսել էի քրիս-
տոնեաների մասին, կարծում էի, որ դրանք
մարդասպաններ ու աւազակներ են... բայց...
երբ մօտեցայ սիւնին... Նրա վրայ կապուած
էր մի կին... այո, կին:

Սենեակում տիրեց մեռելային լուսթիւն...

Զինուորի դէմքի վրայ երևեցաւ մի ժը-
պիտ...

— Ի հարկէ նա այն հրձիգներից չէր, ա-
սաց նա ու ամաչեց...

— Նրանք գրեթէ ամեն բան հանել էին
նրա վրայից, — շարունակեց զինուորը... Նրա
չորերն ու կօշիկները ընկած էին սիւնի տակ
գետնի վրայ, նրա շորերից ու կօշիկներից կա-
րելի էր իմանալ, որ նա պատկանում էր մի
աղնուատոհմ ընտանիքի: Եւ նա կախուած էր
իմ առաջ... այնպէս... մերկ...

Ջինուտորն յանկարծ սեղմեց բռունցքներն ու թափահարեց գլուխը:

— Ո՛հ... ինչպէս թոյլ տուին իրենց մի կնոջ հետ այդպէս վարուելու... Եթէ ցախերն ու փշենին չէին եղել, որոնք ծածկում էին նրան մինչև պարանոցը... այն ժամանակ պիտի...

Եւ իսկոյն լռեց, նրա ամօթխած հոգին յուզուեցաւ:

— Ո՛հ... ինչպիսի մարդիկ են այդ հռովմայեցիները... փնթփնթաց նա... Յետոյ մօտեցաւ ինձ հռովմի հարիւրապետը ջահը ձեռքին, տուեց ինձ այդ ջահն ու ասաց... «Լքսիր, երբ կըմթնի և կայտը կըզայ այգին, դու կըլսես հրաման՝ վառեցէ՛ք... իսկոյն ջահը կըմօտեցնես փշենուն, ահա այստեղ — տակը, որտեղ թաթախուած է ձիւթով, որպէս զի շուտով բորբոքուի»: Հարիւրապետն այդ խօսքերն այնպէս լսելի ձայնով ասաց, որ այն կինը պարզ կերպով կարող էր լսել, թէ ինչ է սպասում իրեն:

Երբ հարիւրապետը հեռացաւ, ես նայեցի նրա դէմքին... առաջ ես չէի նայում նրան, կարծելով թէ նրա վրայ մահուան երկիւղ կը տեսնեմ... բայց երբ նայեցի նրան... և նա ինձ... ուրիշ բան տեսայ միանգամայն...

Վերջին բառերը նա շնչալով արտասանեց:

Ջինուտորը պատրաստ էր նորից լռել, բայց անհամբեր ամուսինները նրան թոյլ չտուին...

— Ի՞նչ էր արտայայտում նրա դէմքը... Ի՞նչ նկատեցիր նրա դէմքի վրայ, հարցրեց Ալվիլան, մեղմութեամբ թափահարելով նրա ուսը, կարծես կամենալով արթնացնել նրան:

— Գրեթէ ցնծութիւն... ասաց զինուորն ու սկսեց սրբել իւր ճակատը: — Ես չեմ կարողանում պատմել այն...

Եւ յիրաւի երևում էր, որ նա աշխատում էր մի հնար գտնելու, որպէսզի կարողանար արտայայտել այն ամենը, ինչ որ նրան այդպէս զարմացրել ու ապշեցրել էր...

— Նա նայում էր այն մանկան նման, շարունակեց զինուորը, որը սպասում է մի բանի և կամենում է որ այդ բանը որքան կարելի է շուտ լինի... նա անընդհատ նայում էր ինձ... և ես նրան... ես սկսեցի խղճահարուել և հարցրի. «Ինչի ես ինձ այդպէս նայում»: Նա սկսեց խօսել... «Այն պատճառով եմ քեզ նայում, պատասխանեց նա, որ իմանամ թէ ո՞վ պիտի բանայ ինձ համար զրախտի դուռը»:

— Ի՞նչ բան է այդ զրախտը, հարցրի ես չհասկանալով նրա ասածը:

— Մի այգի է... և այնպիսի գեղեցիկ այգի, որպիսին դու չես տեսել և չես էլ տեսնի երբէք երկրիս վրայ: Այնտեղ յաւիտենական ծաղկած մարգագետիններ և ստուերաշատ ծառեր կան... Այնտեղ չկայ ոչ ձմերային սառնամանիք և ոչ ամառային տապ ու տոթ... Եւ եթէ դու այնտեղ, հազար տարի և դարձեալ հազար տարի շրջելու լինիս, երբէք չես կարող այգու ծայրին հասնել:

Այդ այգու մէջ ապրում են այնպիսի էակներ, որոնց նմանը դու ոչ մի տեղ չես տեսել... Նրանք պատանիների են նման, միայն ուսերին ճերմակ թիւեր ունին... այս, մեծ... ճերմակ թիւեր... Նրանք այնտեղ ազաւնիների նրման կամ առանձին—առանձին և կամ խմբերով յետ ու առաջ են թռչում...»:

Որովհետև չէի հասկանում նրա ասածները, սկզբում կարծեցի թէ նա կամ զառանցում է և կամ մահուան երկիւղից խելքը կորցրել է... բայց երբ նորից բարձրացրի աչքերս ու նայեցի նրան, համոզուեցայ, որ խելքը գլխին է:

— Բայց սրտեղ է այն այգին, որի մասին խօսում ես, հարցրի ես:

Նա որքան կարողացաւ յետ ձգեց գլուխը և նայեց երկնքին:

Այդ ընդհանր նոր էր դուրս եկել գիշերային աստղը:

— Այնտեղ է... վերևում, պատասխանեց կլինը: — Տեսնում ես, այժմ միայն մի աստղ է երևում, բայց շուտով կը շատանան, կը շատանան անթիւ քանակութեամբ և կը լուսաւորեն ու կը փայլեցնեն երկինքը: Ահա, այդ անթիւ ու անհամար աստղերի, այդ բոլոր լուսոյ ու փայլի վերին է գտնուում իմ ասած այգին: Եւ երբ մեռնեմ, այնտեղից բազմաթիւ հրեշտակներ կիջնեն, կը բռնեն ձեռքիցս ու կը թռցնեն երկինք... Այս, այսօր երեկոյեան նրանց հետ ի միասին այն հրաշալի, այն սքանչելի այգում կը լինեմ...

Զինուորը լռեց, յետոյ նորից վերցրեց փորրիկ խաչը, որ առաջ վայր էր ընկել ձեռքից ու վերցրել էր Պրիսցիլլան:

— Ահա այստեղ էին կապուած նրա ձեռքերը, — շարունակեց զինուորը: Եւ խօսելու ժամանակ, երբ նա շարժում էր իւր ճերմակ ձեռքերը, ինձ թւում էր, որ նա ուսերի վրայ երկու ճերմակ թիւեր ունէր ու այն թիւերով խօկոյն կամենում էր թռչել երկինք... Ես անընդհատ նայում էի նրան ու չէի կարողանում աչքերս հեռացնել... այս, անընդհատ նայում էի... մինչև որ...

Եւ իսկոյն նրա գլուխը խոնարհեց... նա

սկսեց հետզհետէ կորանալ ու կորանալ... և վերջը ահապէն կծիկի նման օրօրուեց այս ու այն կողմը... Այդ ժամանակ նրա շիկագոյն մագերի հիւսուածքները սկսեցին աջ ու ձախ փրուուել... յանկարծ այդ մտեղէն դանդուածը ըսկսեց հեծկլտալ ու սգալ... նա այդ լուսալէին նման էր խիտ անտառից դուրս փախչող աբիւնաշաղախ վիրաւոր գաղանի...

Անցաւ մի առ ժամանակ և հսկան սկսեց փոքր առ փոքր հանգարտուել... վերջը նա շրտկուեց և կարծես սթափուելով՝ շարունակեց.

— Թէև նա լսել էր հարիւրապետի խօսքերը և տեսել այն բոլոր պատրաստութիւնները, սակայն նկատելով նրա ուրախ տրամագրութիւնը՝ հարցրի.

— Մի՞թէ չես վախենում այն բանից, որ սպասում է քեզ:

Այդ ժամանակ զինուորն աչքերը չռած, նսխ Ակվիլային նայեց և ապա նրա կնոջը, կարծես նա կամենում էր նրանց վկայ կոչել այն բանի, որի մասին նա իսկոյն պիտի պատմէր:

— Իմ հարցիս նա միայն ծիծաղով պատասխանեց:

— Նա ծիծաղեց, բացականչեց Ակվիլան ու նայեց իւր կնոջը:

Պրիսցիլլան լռութեամբ շարժեց գլուխը:

— Այն, շարունակեց զինուորը, նա ծիծաղեց, ոչ թէ բարձր ձայնով, այլ այնպէս, ինքն իրեն, նման այն մարդու՝ որ իւր սրտում ցընծութիւն է զգում: — Այն, նա ծիծաղեց ու աւսաց. «Ո՛հ, եղբայր, եթէ իմանայիր թէ սիրտս ինչպէս է ցնծում, չվախենալուս վրայ չէիր զարմանայ: Գիտես... որ մի ժամից յետոյ ես կըլինիմ նրա մօտ, Որին մինչև օրս ձգտել է հոգիս...»

— Ո՛ւմ մասին ես խօսում, հարցրի ես, դարձեալ ոչինչ չհասկանալով:

— Այն այդու Տիրոջ, որի մասին ես քեզ պատմեցի: Նրա մասին, որ եկաւ աշխարհ և ոչնչացրեց մահը... Այժմ մարդիկ մահից յետոյ, մեռած չեն մնայ այլ նորից յարութիւն կառնեն... Գու երբ և իցէ Յիսուսի մասին ոչինչ չես լսել:

Այն ժամանակ նա, որբան ներում էին ձեռքի կապերը, դէպի ինձ խոնարհեց: Ես արդէն զգում էի նրա շնչառութիւնը... նրա աչքերը մօտ էին աչքերիս... խիտ մօտ էին ..

— Ա՛խ, եղբայր, շնջաց նա, եթէ դու կարողանայիր կատարել ասելիքս, որբան երջանիկ կըլինէիր: Լսիր, երբ ես մեռնեմ, դնա՛ս ոստայնանկ Ակվիլայի մօտ. նա բնակում է բազարից դուրս Ապսեան ճանապարհի վրայ, չոր-

րորդ մղոնանիչ քարի մօտ: Գնա նրա մօտ և
ասա, որ քեզ Կլաւդիան է ուղարկել: Թող նա
պատմէ քեզ Յիսուսի մասին, մկրտէ քեզ և մեր
համայնրում ընդունէ, որպէսզի դու էլ մեզ նը-
ման երջանիկ լինիս:

Ակվիլան զսպած ձայնով ընկաւ զինուորի
վրայ, փաթաթուեց նրա պարանոցովը և ըս-
կսեց ջերմ համբոյրներ տալ:

— Եղբայր իմ, բացականչեց նա, սիրելի
եղբայր...

Պրիսցիլլան զինուորի մօտ ծոնկ չոգեց
և սկսեց փայփայել նրա ձեռքերը... երբ փայ-
փայանքներն ու զգուանքները վերջացան, նո-
րահաւատը շարունակեց.

— Երբ ես չկարողացայ հասկանալ, թէ
ինչի՞ նա ինձ իւր եղբայր անուանեց՝ հարցրի:

— Դու մի յայտնի կին ես, իսկ ես մի հա-
սարակ զինուոր, մինչև անգամ ոչ հռովմայեցի,
ինչի՞ ես ինձ եղբայր անուանում:

Նա առաջուան նման ժպտաց ու ասաց.

— Դու եղբայրս ես, իսկ ես քոյրդ: Ամենքս
էլ միայն մի Հայր ունինք, Որը երկնքումն է
բնակուում, այն գեղեցիկ այգու մէջ: Մենք զի-
տենք այդ. իսկ հռովմայեցիները չգիտեն և այդ
է պատճառը որ մենք նրանցից աւելի բազդա-
ւոր ենք, այն, աւելի բազդաւոր: Երբ մենք պա-

տահում ենք իրար փողոցում, ասում ենք. «Մի-
րում եմ քեզ, եղբայր»:

Եւ մենք որտեղ էլ լինինք, միշտ մեր շուր-
ջը մեզմ երգերի, կարծես գեղեցիկ երաժշտու-
թեան ձայներ ենք լսում. Եւ զիտե՞ս ինչի, ո-
րովհետև մեզ շրջապատող օդը ոչ թէ դատարկ
է, ինչպէս այդ կարծում են հռովմայեցիք, այլ
լցուած է հազարաւոր անտեսանելի հոգիներով,
որոնք միշտ մեզ հետ են, բայց որոնց չենք
կարող տեսնել, քանի որ մեր հոգիները բնակ-
ւում են մեր հոգանիւթ մարմինների մէջ: Բայց
հէնց որ ձգենք մեղանից այդ մարմինը, մենք
միանգամից պիտի ճանաչենք ու զգանք, թէ
որքան հարուստ է Աստուծոյ աշխարհը... որ-
քան հրաշալի է և որքան սքանչելի...

Ասելով այս նա շարժեց ձեռքերը և կար-
ծես ուզում էր ազատուել կապանքներից ու գրը-
կել ինձ... Ես նայեցի նրա աչքերին և ամեն
բան փոխուեց աչքիս. կարծես ես նրա բոլոր
ասածները հասկացայ... այդ ընդհանր մեզ շըր-
ջապատող իրերին արդէն ուրիշ աչքով սկսեցի
նայել...

— Եթէ գնամ Ակվիլայի մօտ և քեզ նման
քրիստոնեայ լինիմ, կարո՞ղ եմ արդեօք գալ այն
այգին, ուր որ դու ես սնում, հարցրի նրանից:

— Այն... այն... այն, պատասխանեց նա ժպտալով:

— Եւ երբ դամ այնտեղ, դու ինձ կըճանաչէս... չես հեռանալ ինձանից...

Նա դուրսը շարժեց ու ժպտաց:

— Ես քեզ այդու դռների մօտ կըսպասեմ... գալուդ ժամանակ կընդառաջեմ քեզ և ձեռքիցդ բռնած այգին կըմտցնեմ: Զնւտ կըզատայնտեղ...

Ես այդ ժամանակ փորձեցի նրան գրկել, բայց փշենին արգելեց...

— Կըզամ քեզ մօտ, հէնց որ կարելի լինի, պատասխանեցի ես, և ամենին չեմ հեռանայ քեզանից... յաւիտեան քեզ մօտ կըլինեմ... այն, յաւիտեան...

Մինչդեռ մենք խօսում էինք, յանկարծ շորս կողմս աղմուկ բարձրացաւ և լսեցի այգու ստորին ծայրից սարսափելի հրամանը «Վառեցէք, վառեցէք...»:

Անշուշտ այդ հրամանն աւելի շուտ էր արձակուած, սակայն մենք չէինք լսել, որովհետև միւս խարոյկներն արդէն բորբորում էին սոսկալի բոցեր արձակելով:

Հանդիսատես հռովմայեցիները վայրենի գազանների նման սկսել էին հրճուանքից ազդակել ու սուսալ... իսկ րրիստոնեաները, այ-

բուռող սիւների վրայից բարձրացնելով իրենց գլխները դէպի երկինք, աղաղակում էին մի ինչ որ բան, որ թէև ես չհասակցայ, բայց նկատեցի որ ամենն էլ նոյն բառն էին աղաղակում:

Աներևակայելի աղմուկ բարձրացաւ: Եկաւ նաև կայսրը, ու թը ձիանոց ոսկեայ կառքի մէջ նստած:

Կլաւդիան տեսնելով որ ես արձանացած կանգնած եմ, աղաղակեց.

— Եղբայր, ինչի՞ չես վառում... ժամանակ է, վառիր...

Ես յիշեցի հարիւրապետի հրամանը և կամենում էի ջահը փշենուն մօտեցնել... բայց... չկարողացայ... Այն ինչ կայսեր կառքն արդէն մօտենում էր...

— Զտապիր, եղբայր, ինչի՞ ես ուշացնում, միթէ չես լսում, որ եղբայրներս «Ուզումնա» են աղաղակում: Միթէ չես տեսնում, որ նրանք երկինք են թռչում: Միթէ միայն ես պիտի գրկուեմ այն այգուց... միայն ես... ասաց Կլաւդիան կրկին անգամ զիմելով ինձ:

Երեսու գարձրի, որպէս զի շտեսնեմ նրան, վերցրի ջահը և համաձայն հարիւրապետի հրահանգի, մօտեցրի փշենուն... հազիւ կարողացել էի մօտեցնել ջահը, երբ յանկարծ բռնկեց կրակը... կատաղի բոցերը հրային լեզուներով

սկսեցին մինչև ծնկները լափել նրա ոտքերը...
և յանկարծ լսեցի...

Ջինուտրն այժմ նստած էր ուղիղ, ձգուած
ձեռքերով...

— Յանկարծ լսեցի տրաքող ապակու նման
մի ձայն... մի մեղմ ղօղանջիւն... բարձրա-
ցնելով աչքերս նկատեցի, որ նրա գլուխը խո-
նարհած է... նրա աչքերը փակուած էին... նրա
մարմինը ցաւից կծկուած էր սիւնի վրայ...
նրա ճակատից հոսում էր սառն քրտինք...
տեսնելով նրա տանջանքները այլ ես չկարո-
ղացայ դիմանալ... խսկոյն ցատկեցի կրակուած
ցախերի մէջ, սկսեցի ոտքերով կոխտոել ու
հանդգնել մինչև վերջին կայծը և ձեռքերով
դէն չպրտել նրան շրջապատող փշենին: Նա
նորից բացեց աչքերն ու ասաց.

— Ի՞նչ ես անում, եղբայր, ինչի՞ չես թոյլ
տալիս որ մեռնեմ և զնամ նրա մօտ, Որն ինձ
սպասում է այնտեղ:

Փշենին այլ ևս չէր խանգարում... ես գրը-
կեցի նրան և նա խոնարհեցրեց իւր գլուխը
կրծքիս վրայ: Ահա այստեղ... այստեղ...

Եւ զինուորը ձախ ձեռքով ցոյց տուեց
իւր կրծքի վրայ այնտեղը...

— Ահա այստեղ էր դրուած նրա գլուխը...
այն, հէնց այստեղ...

— Միամիտ կաց, ասացի ես, դու նոյն-
պէս կրմեռնես, ես տեսնում եմ, որ այդ բա-
նից անկարելի է փախչել, բայց դու կրմեռնես
ոչ թէ կրակով, սարսափելի տանջանքների մէջ,
այլ իմ ձեռքով: Մեղանում, մեր երկրում այդ
մարդու ձեռքով սուսերամահ լինելը պատուա-
ւոր մահ է համարում: Եւ դու մի սրանչելի
արարած ես, դու էլ այդպէս կրմեռնես... Ես
քեզ սիրում եմ... այն, սիրում եմ այն սիրով,
որով աշխարհիս երեսին չեմ սիրել ոչ սքի և
երբէք էլ չեմ սիրելու... Որովհետև դու սիրում
ես Յիսուսին, ես էլ կըսիրեմ նրան և քեզ նը-
ման բրիստոնեայ կըլինեմ, որպէս զի քեզ հետ
այն այգում լինեմ...

Նոյն միջոցին ձախ ձեռքով դուրս բաշեցի
պատեանից կողքիցս բարչ արած սուսերս և
այն ժամանակ, երբ նրա գլուխն ընկած էր
ուսիս վրայ և նրա դէմքը ուղղուած էր դէմ-
քիս... ես համբուրեցի նրա շրթունքները...

Եւ զինուորը յանկարծ վեր թռաւ տեղից,
շտկուեց իւր ամբողջ հասակով... Նա ընկաւ
մի ինչ որ դրութեան մէջ: Նրա աչքերը մի ա-
ռանձին հրճուանքով սկսեցին հեռուն նայել...
դէպի մի հեռաւոր աշխարհ, որի մասին պատ-
մել էր Գլադիան...

— Այն, շարունակեց նա, — ես համբուրեցի

նրա շրթունքները և ասացի. «Մնաս բարեան, Կլաւդիա... ցտեսութիւն... Ինձ կսպասես այնտեղ...»

— Նա նայեց ինձ... նայեց իւր աչքերով... այն, իւր սքանչելի աչքերով ու շէնջաց...»

— Կլաւդիան կըսպասէ քեզ...»

— Այնուհետև ես մօտեցրի սուսերիս ծայրը նրա սրտին և որովհետև նա մերկ էր, սուսերս առանց որևէ արգելքի թափանցեց նրա սիրտը... Նա մի անգամ էլ դողաց ձեռքերիս մէջ... ցնցուեց... յետոյ մի հոգոց հանեց. . և... և ամեն բան վերջացաւ...»

Ասելով այս, զինուորը յանկարծ գետին տապալուեց ինչպէս մի կտրուած ծառ: Նրա ձեռքերն ընկած էին աթոռի վրայ, իսկ գլուխը ձեռքերի մէջ... Այդ դրութեան մէջ նա չկարողացաւ նշմարել ծերունի ամուսինների լուռ նշանները և հարևան սենեակ մտնելն ու ջուր բերելը: Նա աչքերը բացեց միայն այն ժամանակ, երբ իւր գլխի վրայ զգաց մի ինչ որ սառնութիւն:

Նրա մօտ կանգնած էր Ակվիլան: Նա թաթախեց ձեռքը օրհնուած ջրի մէջ և քսեց խաչանման նրա գլխի ու ճակատի վրայ: Միևնոյն ժամանակ նա մի ինչ որ բան էր մրմնջում, նման այն ազօթքի, որ կարգացում էր նոր

բրիստոնէի համայնքի մէջ ընդունելու ժամանակ: Զինուորը լուսթեամբ ընդունում էր այդ ամենը:

Երբն էլ այնպէս խորասուզուած էին, որ չըկարողացան լսել դրսի բայերի և խօսակցութեան ձայները: Միայն այն ժամանակ, երբ դուռը դրսի հարուածների ազդեցութիւնից խորտակուեցաւ՝ դողացին:

Գռան շէմքում կանգնած էին հոովմայեցի հրեք զինուոր:

Զարմանալի թուաց այդ տեսարանը, թէ մի որևէ սոսկալի բան նկատեցին դեռ ևս չօգտած հսկայի աչքերի մէջ... յայտնի չէ... Բայց նրանք մեխուած մնացին իրենց տեղում զարմացած նայելով իրար երեսի:

Վերջապէս զինուորներից մինը մի քայլ առաջ անցաւ:

— Գն ևս բրիստոնեայ Ակվիլան:

— Այն, ասաց ծերունին խոնարհեցնելով գլուխը:

— Իսկ այդ կի՛նը... քո կի՛նն է... նոյնպէս բրիստոնեայ:

Ծերունին դարձաւ գէպի Պրիսցիլլան, կարծես կամենալով նրան խօսեցնել:

— Այն, բրիստոնեայ եմ, ասաց Պրիսցիլլան հազիւ լսելի ձայնով:

— մերեմն, պատրաստուեցէր... Դէհ...
հեռուեցէք մեզ, — ասաց զինուորը:

Այդ բոլէին շիկահեր հսկան բարձրացաւ տեղից... Նա թէև բարձրացաւ դանդաղ, բայց նրա շարժուածքի մէջ կար մի ինչ որ խստութիւն:

— Հանգիստ թնոյ ծերունուն և իւր կնոջը, ասաց հսկան: Սրանք ոչ մի վատութիւն չեն արել... Եւ դուք, որ պատմում էք թէ քրիստոնէականները հրդեհել են հռովմը, այդ սուտ է... ինքներդ էք հնարել:

Նա այդ խօսքերը արտասանեց մի այնպիսի ձայնով, որպիսին հանում է այն չվթա-յած շունը, որը կամենում է նախազգուշացնել անկող հիւրին, որ զգուշանայ:

Հռովմայեցի զինուորը աչքի տակով նայեց հսկային և բարւոք համարեց ուշադրութիւն չըդարձնել:

— Դէհ, յառաջ, ասաց նա մեկնելով իւր ձեռքը և կամենալով բռնել Ակվիլայի ուսից... Բայց նոյն բոլէին մի այնպիսի ուժով յետ մղուեցաւ դէպի պատը, որ թէ այտերը ձերմակացան պատի ներկից և թէ գրահը ճրճուաց...

Շիկահեր հսկան կանգնած էր նրա առաջ իւր ամբույջ վիթխարի հասակով:

— Միթէ չըլտեցիր, որ ասացի քեզ լծէ մի գիպշիր ծերունուն:

Հռովմայեցի զինուորը դուրս գալով համբերութիւնից, յարձակուեցաւ նրա վրայ, բըռնեց հսկային և նրանց մէջ տեղի ունեցաւ կեանքի և մահու կռիւ:

Բայց կռիւը միայն մի քանի վայրկեան տևեց: Յանկարծ լուեցաւ մի սարսափելի հարուած, նման մտազործի այն հարուածին, որով ջարդում է միան ու սսկորը և հռովմայեցի զինուորը հսկայի ահռելի բռունցքից՝ անզգայ գետին փռուեցաւ:

Մնացեալ երկու հռովմայեցի զինուորները, որոնք մինչև այդ ժամանակ արձանացած կանգնած էին՝ սթափուեցին: Նրանք հայտոյանքով վրայ թափուեցան հսկային:

— Շուն... ինչպէս համարձակուեցիր միջամտել մեր գործին... ինչպէս, քրիստոնէաներին ես պաշտպանում... ասելով այս, նրանք մերկացրին սրերը:

Հսկան տեսնելով փայլուն պողպատը, արեան ծարաւ արթնացաւ նրա մէջ... Նա մի քայլ յետ ցատկեց, դուրս բաշեց պատեանից սուսերը և շարժելով նրանց զլխին՝ բացականչեց.

— Christianis sum. — Մի այնպիսի ձայ-

նով, որ փողոցումն անգամ լսուեցաւ... Նա ընդունեց այդ ինչպէս մի պատերազմական կոչ... Նրա աչքերը լցուեցան արիւնով... Նրա տեսքը մի ակնթարթում կատաղի արտայայտութիւն ստացաւ...

— Վրէժ Կլաւդիայի համար... մահ մարդասպաններին...

Այս խօսքերին հետեւեց մի հառաչանք. երկրորդ զինուորը արդէն կծկւում էր գետնի վրայ... Հսկայի սուսերը դիպել էր նրա պարանոցի և ուսագլխի արանքը և գրեթէ կտրել էր նրա ամբողջ թեր...

Քայց այդ ժամանակ, երբ հսկան տուեց այդ հարուածը, զինուորներից երրորդը կողքից յարձակուեց նրա վրայ և այնտեղ, որտեղ զրահը մի փոքր բարձրացրել էր, սուրը մինչև կոթը կոխեց նրա կողը... Մի քրացի միայն, որով հսկան դէն շարտեց հռովմայեցի զինուորին մինչև դրան շէմքը, եղաւ այդ դաւաճան յարձակման միակ պատասխանը: Հսկան հպարտութեամբ փռուեցաւ յատակի վրայ... իսկ զինուորը սարսափից խելքը կորցնելով՝ տնից դուրս փախաւ:

Մեռնողի շիկահեր գլուխը ընկած էր Ալվիլայի ծնկների վրայ... Նրա աչքերը փակուած էին և մինչդեռ արիւնը հոսում էր նրա կողից,

նրա դէմքը հետզհետէ փոխւում էր, նրա արիւնածարաւ արտայայտութիւնը մի գեղեցիկ, շնորհալի և գրեթէ մանկական արտայայտութեան փոխուեց...

Պրիսցիլլան ծնկաչօք կանգնած էր նրա մօտ և բռնել էր նրա փոքր առ փոքր թուլացող և սառչող ձեռքերը...

— Լսում եմ մի շշնջիւն... Լսում եմ մի... շշնջիւն... թոթովեց հսկան աչքերը բանալով:

Ծերունիները ոչ մի խօսք չասացին... Մի ջերմեռանդ երկիւղածութիւն չէր թոյլ տալիս նրանց խանգարել այն վսեմ պատկերները, որոնք երևում էին հսկայի դէպի վեր սլացող հոգուն...

— Թեեր... աւելացրեց հսկան, — ճերմակ թեեր... ուսերի վրայ... մեծ... թեեր...

Նկատելի էր, որ նա վեր կենալու համար ոյժ էր գործ դնում և կարծես կամենում էր ընդառաջել մինին... որ գալիս էր նրա մօտ... Քայց նա ուժասպառ եղաւ... Նա չըկարողացաւ բարձրացնել գլուխը... Նրա ձեռքերը չափազանց թոյլ էին իւր առաջ դուրս եկողին մեկնելու և գրկելու համար... Նրա անկենդան շըրթունքները վերջին անգամ միայն մի թանկագին անուն թոթովեցին...

Կլաւդիա.....

Եւ հսկայի ահագին մարմինը ձգուեցաւ իւր ամբողջ վիթխարի հասակով... Նա տարածուած էր յատակի վրայ խաղաղ ու հանգիստ... Նրա սառչող դէմքի վրայ խաղում էր երջանիկ, խորհրդաւոր... անբացատրելի մի ժըպիտ.....

Չատ կարելի է Կլաւդիան կատարեց իւր խօսքը... Կարելի է նա դուրս եկաւ նրա առաջ ու նրանք արդէն ձեռք ձեռքի տուած թափառում են այն հրաշալի ու սքանչելի այգում, ուր չկայ ոչ ամառային տապ ու տօթ և ոչ ձմեռային սառնամանիք...:

Վ Ե Ր Զ

ՎԱՃԱՌՈՒՄ ԵՆ

Կենտրոնական գրալմամտանոցում

Մեր հետեւալ աշխատութիւնները

- 1) ԲԱՆԴԱԾ ՕՋԱԽ. Անցեալից մի յիշողութիւն, 1889. գինն է 20 կոպ.
- 2) ՅԻՍՈՒՄ ԲԲԻՍՏՈՒ ԵՐԿՐԱԻՈՐ ԿԵԱՆՔԸ ԽԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ (սակաւաթիւ), 1898 գինն է 1 ըրօքի.
- 3) ԿԱԼԻԴԻԱՅԻ ԱՅԳՈՒՄ. Էրնստ Փոն Վիլզէնբրուխի. 1898 գինն է 20 կոպէկ:

Մեզ գիմողները ճանապարհածախս չեն վճարում:

Հասցէ՝ Шемаха. Священнику Тачату
Марагянц.

1546

2013

